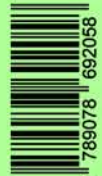

LOVING GEOPOLITICS — MAGAZINE —

Jaargang 1

NR 1

zomer 2022 9 789078 692058

**Hannah Arendt
over 'goede Vrede'**

Hanke Drop

**Hoe kan een
alledaagse
vrede
werkelijkheid
worden?**

**Tweegesprek met
Jolle Demmers**

door Nelly van der Geest

**'De Heilige Oorlog' van
Extremist Poetin**

Clyde A. Missier

**Hoe nieuwe oorlogen
te voorkomen?**

John Huige

**Vrede heeft geen
oorlog nodig**

Giep Hagoort

Met bijdragen van:
Jan-Willem van den Braak,
Karel Janssen, Jacqueline
de Jongh - Moolenaar,
Julia Sira - Loving
Geopolitics Young, Erik
Uitenbogaard

WORD NU GRATIS ABONNEE.
MELD JE AAN VIA DE LINK >
SPAAR HET MILIEU EN LEES
ONLINE

Zomer 2022:

Aan de lezer – **3**

Hannah Arendt over 'goede Vrede'

Hanke Drop – **4**

Een dreigende WO III als geopolitiek keerpunt '22

Jan-Willem van den Braak – **7**

Compassion

Unknown geopolitician, 2022 – **8**

Hoe kan een alledaagse vrede werkelijkheid worden?

Tweegesprek met *Jolle Demmers*

door Nelly van der Geest – **9**

Gesignaleerd: kunstenaar Koen Vlerick – 13

'De Heilige Oorlog' van Extremist Poetin

Clyde A. Missier – **14**

Vredesbeweging bij de zuiderburen – 17

Potentiële lezers spreken zich uit – 17

Hoe nieuwe oorlogen te voorkomen?

John Huige – **18**

Hoe artistiek Nederland wreed ontwaakt uit zijn non-geopolitieke droom

Karel Janssen – **22**

**Vrede heeft geen oorlog nodig
Naar een NL Vredesbeweging 2.0**

Giep Hagoort – **23**

Kunst laat zich (ook geopolitiek) niet kooien

Erik Uitenbogaard – **26**

**The Frontlines of Peace
An Insider's Guide to Changing the World – Séverine Auteserre**

Jacqueline de Jongh - Moolenaar – **27**

HKU seminar: What About the World Around You?

Studenten over vrede – **29**

Een Wereldburgerjury in de eigen organisatie? – 31

Agenda 2022 tweede halfjaar – 31

Actualiteiten – 32

Bert Koenders en Oekraïne

Robbert Dijkgraaf en geopolitiek

VN-Dag van de Vrede

Geopolitieke podcast

**LEES ONLINE
EN GEBRUIK DE LINKS:**

REAGEER OP ARTIKEL

DELEN MET

NAAR INHOUDSOPGAVE

NAAR WEBSITE

ABONNEE LINK

LICHTBLAUWE TEKST KAN
WORDEN AANGEKLIKT

Aan de lezer

Er is enthousiast gereageerd op ons initiatief om een progressief, geopolitiek magazine uit te brengen. We voelden ons daardoor uitgenodigd om door te gaan. Ons 'Loving Geopolitics Magazine' (LGM) is intussen in een professioneel jasje gestoken. De kernredactie vindt het een voorrecht om je bij deze de juni editie van het halfjaarlijks tijdschrift aan te bieden.

Op 24 februari jl. brak de oorlog van Poetins Rusland tegen Oekraïne uit. We wilden daarom alle artikelen in verband brengen met het begrip Vrede; een perspectief dat de toegenomen spanningen zou moeten transformeren in de richting van een duurzame en veilige wereld voor iedereen.

In een openingsartikel beschrijft Hanke Drop het vredesbegrip van Hannah Arendt. Dit is tevens een opstap naar het tweegesprek dat Nelly van der Geest voerde met Jolle Demmers, hoogleraar conflictstudies aan de Universiteit Utrecht. Al eerder was de kernredactie haar authentieke tegengeluid in een escalerend Europa opgevallen.

Clyde Missier geeft vernieuwend inzicht in het religieus extremisme van Poetin en John Huige pleit voor een mobilisatie om het huidige, op kapitaal gerichte systeemdenken te kantelen in een ander systeemdenken waarmee risico's van oorlogen - vanwege klimaat of ongelijkheid bijvoorbeeld - worden gereduceerd. Giep Hagoort heeft zich verdiept in de noodzaak van een actieve Nederlandse vredesbeweging 2.0 en schetst daarvan enkele perspectieven. In 'Loving Geopolitics Young' bezetten de jongere lezers opnieuw hun eigen plek in het magazine.

Met columns van Jan-Willem van den Braak, Karel Janssen en Erik Uitenbogaard komt de actualiteit in al haar verscheidenheid aan de orde, daarbij de kunsten niet vergetend. Recensente Jacqueline de Jongh - Moolenaar bespreekt in dit kader het boek *The Frontlines of Peace* van Séverine Auteserre.

Erik Uitenbogaard verwelkomen we tevens als onze vormgever van 'Loving Geopolitics Magazine'.

We danken alle lezers van de eerste (proef) editie voor hun steun en reacties. Wij hopen dat deze editie van juni 2022 ook de nodige aandacht en waardering zal krijgen waarbij onze missie onveranderd luidt: een progressief én activerend geopolitiek e-magazine presenteren voor alle burgers.

De kernredactie

Hanke Drop (eindredactie), **Nelly van der Geest** (interview) en **Giep Hagoort** (initiator)
Reageren? Klik op het symbool linksboven (de laars) of mail naar: post@lovinggeopolitics.nl

In de proef-editie van 'Loving Geopolitics Magazine' (december 2021) stond het begrip amor mundi, liefde voor de wereld, van Hannah Arendt centraal. Het amor mundi inspireerde mede de kernredactie tot de naamgeving van het magazine. Als politiek denker is Arendt momenteel weer veelgelezen en vanwege haar scherpe politiek-analytische bespiegelingen, actueler dan ooit. Kernredactielid Hanke Drop gaat voor deze uitgave van 'Loving Geopolitics Magazine' na hoe Arendt over vrede dacht.

Hannah Arendt over 'goede vrede'

Hanke Drop

Op het eerste gezicht lijkt Arendt het in haar politiek-filosofische werk nauwelijks te hebben over vrede¹. Daarentegen analyseert ze veelvuldig geweld en geweldloosheid. Ze bepleit daarbij soms de noodzakelijke aanwending van geweld. In de 40er jaren² laat ze zich bijvoorbeeld uit over de volgens haar noodzakelijke oprichting van een Joods leger tegen het nazi-regime van Hitler, vanuit zelfverdediging van een volk dat slachtoffer is geworden van de wereldgeschiedenis: "Wie als Jood wordt aangevallen, moet zich als Jood verdedigen." En soms bekritiseert ze geweld wat velen juist als onvermijdelijk zien.

Zo is ze de 60er jaren tegen het gebruik van geweld door de dekolonisatiebewegingen tegen hun kolonistoren en tegen het geweld van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging tegen de instandhouders van diepgaand institutioneel racisme. Ook al ontkent Arendt niet dat geweld soms het behalen van economische en politieke doelen kan bevorderen, toch laat ze in haar werk niet na te benadrukken dat de meest waarschijnlijke uitkomst van geweld een toename van geweld betekent. Hetgeen uiteindelijk zal leiden tot de vernietiging van 'het politieke': van dat wat mensen menselijk maakt, "sheer human togetherness."³ Voor Arendt bestaat 'het politieke' uit de menselijke interactie, die plaats vindt binnen de publieke ruimte van een gemeenschap (een wereld). Mensen handelen hier recht-

streeks met andere mensen (intersubjectief dus), zonder tussenkomst van objecten. Er zijn drie begrippen die Arendt hiermee verbindt: pluraliteit, vrijheid en nataliteit.⁴ In de publieke ruimte verschijnt een pluraliteit aan individuen, die vrij spreken en handelen met el-

1 Voor de gedachtenlijn van dit stuk heb ik publicaties van Diane Enns over Hannah Arendt en vrede ter inspiratie gebruikt.
 2 Arendt, H. (2008). Joodse Essays. Kohn, Jerome en Ron H. Feldman (red.). Uitgeverij Atlas.
 3 Arendt, H. (1958). The Human Condition. Chicago: The University of Chicago Press. p. 180.
 4 Met nataliteit, letterlijk 'geboortelijkheid', geeft Arendt aan dat elk mens op elk moment opnieuw kan beginnen; iets absoluut nieuws kan creëren. In 'het politieke' staat nataliteit voor het gezamenlijk, vanuit verschil, iets absoluut nieuws creëren vanuit het vrije handelen en spreken met elkaar.

kaar, waarbij ze ook de vrijheid hebben om, opnieuw en opnieuw, te beginnen en iets absoluut nieuws⁴ samen te creëren. Gezamenlijk handelen mondt immers altijd uit in iets nieuws, iets wat er nog niet was, iets onverwachts. Volgens Arendt wordt op deze wijze burgerschap (de mens als burger, als publieke actor) gerealiseerd. 'Het politieke' is voor Arendt het belangrijkste domein waar het gaat om het aan elkaar als mensen verschijnen en het menselijke handelen ten bate van 'een' wereld (= een gemeenschap) of van 'de' wereld. Mensen kunnen handelen, volgens Arendt, vanuit amor mundi: vanuit liefde voor de wereld. Dit 'politieke' handelen vanuit amor mundi kan worden vernietigd door geweld. En tegelijkertijd ligt juist in het menselijk handelen vanuit amor mundi óók de sleutel tot beteugeling van geweld, tot geweld tenietdoen en tot geweldloosheid bewerkstelligen: vanuit de gemeenschappelijke wil daartoe van mensen en door te (onder)handelen met elkaar vanuit amor mundi. In een essay uit 1950⁵ (veelbetekenend getiteld "Vrede of wapenstilstand?") over de dan recent uitgeroepen staat Israël benoemt Arendt dit als 'goede vrede': "A good peace is usually the result of negotiation and compromise, not necessarily of a program. Good relationships between Jews and Arabs will depend upon a changed attitude toward each other, upon a change in the atmosphere in Palestine and the Near East, not necessarily upon a formula."

Het 'politiseren' van vrede en het plaatsen op intermenselijk niveau, wat Arendt doet, vind ik een heel belangrijke alternatieve benadering tegenover twee andere, meer gangbare benaderingen van vrede. In de eerste plaats tegenover de voor een normaal mens welhaast onbereikbare benadering van vrede van (daarbij meestal van hun complexe, historische context ontdane) voorvechters als Mahatma Gandhi en Martin Luther King; en anderzijds tegenover de benadering die vrede associeert met een passieve nationale status quo: waarbij de staat zorgdraagt voor repressie van eventuele onwelgevallige acties van bewegingen die de staatsveiligheid (vrede genoemd) kunnen ondermijnen.

Mensen als jij en ik

Doordat Arendt vrede binnen 'het politieke' thuisbrengt, kan geweld niet zijn overheersende positie blijven behouden. Dat werkt namelijk als een wederkerig proces: vreedzame

relaties tussen mensen bevorderen enerzijds 'het politieke' (in Arendtiaanse zin): het onderhandelen, soms conflicten met elkaar aangaan⁶, compromissen sluiten en een pluraliteit aan perspectieven naast elkaar kunnen laten bestaan (verschillen tussen mensen doen er juist toe!); anderzijds ontdoet 'het politieke' zich van de veelvuldig gemaakte associatie met politiek geweld (politiek hier in niet-Arendtiaanse zin opgevat, namelijk komend van autoriteiten en niet van burgers) en ontdoet vrede zich van de passiviteit van een vreedzame status quo, waarvan het lijkt alsof mensen daar zelf niets in te doen hebben. Precies daar ligt immers de crux van Arendts gedachtegoed met betrekking tot 'goede vrede' bewerkstelligen: het zijn mensen zoals jij en ik (en niet overheden of regeringen) die door middel van 'het politieke' gezamenlijk vrede tot stand kunnen brengen, als burgers en publieke actoren. Hierbij spelen 'politieke' verbeelding en inventiviteit een grote rol, waarover zo meer.

Het gevaar van het niet onderbrengen van 'goede vrede' als intermenselijke dynamiek binnen 'het politieke' domein, is volgens Arendt dat "we might confuse politics with what would put an end to politics [=violence, HD], and present that very catastrophe as if it were inherent in the nature of things and thus inevitable." Als dit gebeurt "politics may vanish entirely from the world."⁷

'Het politieke' veiligstellen

Wij mensen hebben moeite met onze vrijheid, ziet Arendt⁸. We verdragen maar moeilijk de onomkeerbaarheid en onvoorspelbaarheid die ons handelen teweegbrengt, en daarom geloven we liever in de onvermijdelijkheid van historische gebeurtenissen, denkt ze. Want daarmee kunnen we ten minste onze niet-nagekomen verantwoordelijkheid voor gebeur-

5 Arendt, H. (1950). "Peace or Armistice in the near East?" *The Review of Politics*, Vol. 12, No. 1 (Jan., 1950), pp. 56-82. Cambridge University Press.

6 NB 'Goede vrede' (hierin vrijwel synoniem met 'het politieke') is dus niet per se harmonieus, volgens Arendt, maar bestaat uit een continu proces waarin mensen met elkaar kunnen overeenstemmen én het met elkaar oneens kunnen zijn: er is daarbij steeds – in gelijke mate – zowel de mogelijkheid voor een vreedzame relatie, als de mogelijkheid voor geweld aanwezig. Dit is dus een risicovol proces!

7 Arendt, H. (2005). "Introduction into Politics" in *The Promise of Politics*. Kohn, Jerome (ed.). New York: Schocken Books. 96.

8 Arendt, H. *The Human Condition*. 177-8.

tenissen die we mogelijk mede hadden kunnen voorkomen opzijschuiven. We voelen ons liever slachtoffer, dan diegene die aan het stuur zit van dat wat we hebben gedaan, en zo verkwaselen we onze vrijheid én verantwoordelijkheid. Maar als het onvoorspelbare en het onverwachte de uitkomst zijn van menselijke vrijheid, dan is ons handelen nooit onvermijdelijk. Geweld is dan niet onvermijdelijker dan bijvoorbeeld vriendelijkheid. We moeten juist, aldus Arendt, pluraliteit, nataliteit en vrijheid beschermen en daarmee ruimte maken voor 'het politieke' waaraan iedereen kan deelnemen. Deze drie belangrijke voorwaarden voor 'het politieke' worden voortdurend bedreigd door krachten en autoriteiten die ons liever als gedisciplineerd en monddood zien, en als behoeftigen aan ontwikkeling en bescherming. Voor Arendt zijn publieke uitingen van ontevredenheid, tegenkracht, dissensus (onenigheid) en morele woede net zo noodzakelijk als het onderhandelen en het overleg dat nodig is om tot overeenstemming te komen. 'Het politieke' wordt niet door dissensus en tegenkracht vernield, in tegendeel: dit zijn net zo goed bepalende krachten in menselijke relaties. Arendts werk ademt een groot appel om al die verschillende, menselijke uitingen op tafel te leggen, expliciet te maken, en het daar dan vervolgens met elkaar over te hebben. Op gegeven moment moeten er uiteraard besluiten worden genomen ("gaan we linksom of rechtsom?"), maar dat kan alleen op een gezonde, vruchtbare manier wanneer alles wat in mensen leeft vrijuit uitgesproken is. Wanneer overleg over ontevredenheden en onenigheid actief wordt gedwarsboomd waardoor niet vrijuit kan worden gesproken, dan gaat dit al de kant op van geweld. Daarmee worden immers de noodzakelijke voorwaarden voor 'het politieke' tenietgedaan. En hoe langer het duurt dat deze voorwaarden voor 'het politieke' geweld worden aangedaan, hoe moeilijker het is om ze weer te herstellen.

Voor 'het politieke' is dan de geijkte vraag die we zo gewend zijn om te stellen, namelijk "wie heeft er macht over wie?", niet de juiste, maar de vraag is wél: "wat kunnen we doen om de voorwaarden voor 'het politieke' veilig te stellen?" En ook de vraag: "hoe kunnen we zo handelen dat we onze vrijheid inzetten om, vanuit amor mundi, iets opzienbarend nieuws, onverwachts en inventiefs te doen of te creëren?" Zodat we kunnen laten zien dat er niet zoiets bestaat als onvermijdelijke ge-

beurtenissen. En ook de vraag: "welke handelingen kunnen onze 'sheer human togetherness' in stand houden – zodat we de kracht van solidariteit zo goed mogelijk kunnen benutten?" Dit vind ik ongelooflijk belangwekkende, en vooral ook hoopgevende vragen. Arendt biedt hiermee niet alleen een dichtbij huis handelingsperspectief op menselijk interactieniveau vanuit liefde voor de wereld (amor mundi) ten behoeve van de wereld, maar ook benadrukt ze dat wat ons mensen menselijk maakt, en precies daar ligt onze (tegen)kracht: samen iets nieuws creëren vanuit verschil. Iets wat tegenover geweld kan worden gezet. In tijden van crises (groot - denk aan oorlogen in Syrië, Oekraïne of Myanmar -, én klein - bijvoorbeeld in gezinsverband) is het verleidelijk om zelf te reageren met provocaties of geweld, wat wel een snelle voldoening kan geven, maar waarmee we onze (trager werkende) vrijheid en (gezamenlijke) wil kwijtraken om op andere, nieuwe en onverwachte manieren te kunnen handelen, waarmee we wél kunnen bijdragen aan 'goede vrede'.

Hanke Drop is docent-onderzoeker op Hogeschool Utrecht en betrokken bij de Muzische Werkplaats van Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Nog geen abonnee? Ga via de link naar MailChimp om je op te geven. Opzeggen kan op dezelfde manier.

Bij het volgende nummer (december 2022) wordt besloten of het magazine gratis blijft.

Column

Een dreigende WO III als geopolitiek keerpunt '22

Jan-Willem van den Braak

De Franse president Mitterrand beklemtoonde in 1995 in een toespraak voor het Europees Parlement (vlak voor zijn aftreden en overlijden) dat "nationalisme oorlog is". In het licht van de door hemzelf intensief beleefde 20e eeuw met twee wereldoorlogen, in beide gevallen aangestoken in Europa, begrijpelijk en terecht. Maar het klonk ook een beetje achterhaald, als een open deur: van dat nationalisme waren we toch af sinds *Stunde Null* 1945? Sterker: we waren sinds het einde van het communisme in 1991 toch van die hele vermaledijde geopolitiek af, die eeuwige strijd van grote machtsblokken? Daar hoefde je toch niets meer voor te doen, behalve het vredesdividend opstrijken om daar "mooie dingen voor de mensen" mee te doen? Zo had Europa zich in de ogen van velen gerehabiliteerd. Sterker: het zou met de uitbreiding en verdieping van de EU een lichtbaken van vrede, welvaart en rechtvaardigheid voor de hele wereld worden, een aards paradijs bijna.

Verstoorde 9/11 die droom al behoorlijk, sinds de nu enkele maanden oude oorlog van Rusland tegen Oekraïne (2/24) zijn we wel heel ruw uit die droom ontwaakt. Ineens zien we dat die geopolitiek voor anderen dan Europa, met name voor Rusland en China (maar ook voor Amerika) nooit is weggeweest. Rusland en China eisen beiden met kracht hun plek op het wereldtoneel op. De laatste bleef ook neutraal in deze oorlog, net als India en nog enige tientallen andere landen in met name Azië en Afrika. De door ons 'universeel' geachte 'waarden van het Westen' zijn blijkbaar voor deze landen niet zo vanzelfsprekend en aantrekkelijk als we dachten.

In mijn vorige column in "Loving Geopolitics Magazine" schreef ik dat geopolitiek als strijd tussen de grotere machten om invloed en soms grondgebied, eigenlijk ook een vorm van 'nationalisme' is. Met 2/24 krijgt Mitterrand zo meer gelijk dan we lange tijd dachten. De wereld is plotseling weer heel gevaarlijk geworden – levensgevaarlijk eigenlijk. De afkorting 'WO III' leek sinds de Cubacrisis (1962) zo goed als verouderd. Plots duikt deze weer op als niet onmogelijk gevolg van de Oekraïne-crisis. En niet ten onrechte. De NAVO voert in zekere zin een proxy-oorlog, en in ieder geval ervaart Rusland dat zo. Met deze crisis heeft de EU hoe dan ook zijn

geopolitieke onschuld verloren. Plotseling willen alle landen voldoen aan de ooit afgesproken 2% norm, en Duitsland legde met een historische rede van Scholz zijn militaire terughoudendheid buiten NAVO-gebied af. Heel tekenend is dat juist de Grünen daar en GroenLinks hier, met hun lange pacifistische traditie, nu vooroplopen met een keiharde politiek jegens Rusland. Jesse Klaver legde zelfs een publieke schuldbekentenis af over de naïviteit van zijn partij bij het alsmar morrelen aan defensie.

Maar slaat Europa hier niet door? Poetin wordt gezien als irrationeel, maar dreigen we dat zelf niet ook te worden? Worden we niet meegezogen in het 'narratief' van de als altijd hysterische media, die voortdurend "meer actie" eisen? Hebben we wel echt geanalyseerd wat misschien begrijpelijke angsten van Rusland waren over een alsmar oprukkende NAVO, mogelijk zelfs over de grenzen van de ex-Sovjet-Unie heen? En wat willen we precies bereiken met een proxy-oorlog, waarbij de zwaarste wapens ongelimiteerd worden ingezet? Hoe zien we de geopolitieke rol van China in dit verband?

Maar de teerling lijkt geworpen.

In mijn vorige column schreef ik nog dat de EU, hoe zelfstandig in de toekomst ook als wereldspeler, het beste onder de NAVO-para-

plu kan blijven. Zonder Amerika kunnen we het niet af, militair.

Maar moet dat ook betekenen dat we de VS klakkeloos achterna rennen, terwijl de VS zijn eigen redenen heeft om zo wild tegen Rusland te keer te gaan (dominantie op het wereldtoneel, binnenlandse consumptie, schuldgevoel over het weggijken resp. weglopen in Joegoslavië, Syrië, Afghanistan)?

Is het geopolitiek verstandig om Rusland militair en economisch voor generaties de tanden uit te trekken, zoals de Amerikaanse (en Engelse) cowboys zelfs openlijk zeggen? Denken we zo'n vernedering echt ongestraft te kunnen uitvoeren? Willen we onze verloren onschuld compenseren met steeds grotere geweldsdreigingen, ook in de vorm van sancties die het Russische volk moeten uitmergelen? Ik noteer ook dat linkse partijen in Nederland een militair en economisch duidelijk agressievere koers jegens Rusland varen dan meer

rechtse partijen. Een gedenkwaardige ommekeer die het nodige onderzoek vergt. Ik herken ook bij mijzelf een ommekeer: was ik in de jaren '70/'80 van de vorige eeuw vanwege de Koude Oorlogsdreiging een NAVO-aanhanger (incl. plaatsing van kruisraketten); nu heb ik grote zorgen over de door de NAVO gevoede oorlogshysterie.

Scholz en Macron gelden wat mij betreft als de laatste bedachtzame leiders (en ik denk Rutte ook), zoals ze zoekend zijn naar een uitweg uit een dreigende wereldcatastrofe waarbij niets meer is uitgesloten. De politieke ruimte voor dit soort leiders lijkt echter vrijwel verdwenen.

Jan-Willem van den Braak was van 1977 tot 2013 in diverse (directie)functies werkzaam voor de Haagse werkgeverskoepel VNO-NCW, is thans o.a. voorzitter van de Stichting Samenwerking, Bezinning & Inspiratie (SBI) in Doorn en schreef een biografie over een Nederlandse oorlogsspion ('Spion tegen Churchill'; Walburgers 2017).

Compassion

Have compassion with the leaders
 Of strayed countries
 Once they came into the world
 As innocent creatures
 Crossed turbulent rivers
 And reached weary in the morning
 Their homes on the rocks
 Drawing their preys on the wall
 How could they suspect their sketches
 Would turn into greed and dominance
 In unknown regions
 Have compassion with the leaders
 Unable to see and understand
 Have no compassion with the knowers
 Who kept all silent and enriched themselves

– Unknown geopolitician, 2022

Nee, zij doet niet mee aan de voortdenderende oorlogsretoriek zoals deze opwelt vanuit talkshows en politieke arena's. Er is geen ander gesprek meer dan 'Wij tegen de Russen'. Waar is een Europese vredesgedachte? Europa eindigt toch bij de Oeral? Natuurlijk, we moeten niet naïef zijn en zeker Poetin lijkt ons zeer gevaarlijk, maar er is toch meer mogelijk dan uitsluitend militair escaleren? Deze gedachte ontleent de kernredactie onder meer aan Jolle Demmers, hoogleraar Conflictstudies aan de Universiteit Utrecht die met stukken in Trouw en De Volkskrant haar tegengeluid laat horen. Kernredactielid Nelly van der Geest interviewde haar. Wie is deze dwarse denker, wat kunnen we van haar leren en welke perspectieven boort zij aan? Het gesprek vindt plaats halverwege de maand mei. De bloederige oorlog van Poetin tegen Oekraïne is in volle gang. Uitzicht op een wapenstilstand is er niet.

Hoe kan een alledaagse vrede werkelijkheid worden?

Tweegesprek met **Jolle Demmers**
door Nelly van der Geest

“We zitten vast in de fantasieloosheid van militarisering, wraak en vergelding. We hebben creativiteit en inventiviteit nodig”

Jolle en ik spreken af in Dauphine in Amsterdam. Ik heb haar foto van LinkedIn goed in mijn hoofd geprent. Ik ben ruim op tijd zodat ik de eerste kan zijn. Ik speur naar een stille hoek voor ons gesprek. Ik spot haar meteen: Jolle Demmers. Oogcontact: wij zoeken elkaar. Op de tafel staat in krijt geschreven “gereser-

veerd 10.30 uur". Zij heeft gereserveerd. Na een wederzijdse kennismaking duiken we het gesprek in.

N: Je bent politicologe en doet onderzoek naar gewelddadig conflicten en remote warfare

Hoe ben jij verzeild geraakt in deze hoek van de wetenschap?

J: Ik was er eigenlijk altijd al mee bezig. Toen ik 10 jaar was en ik het niet met mijn vader eens was, heb ik op de deur van mijn kinderkamer de quote geplakt: "geweld is een teken van machteloosheid". Dat had ik ergens opgepikt. Ik voelde intuïtief aan dat dit belangrijk voor mij was. Ik was de jongste thuis en dan kun je zien hoe dingen gaan. Ik ben altijd analytisch en beschouwend geweest.

We zijn als gezin verhuisd naar de Betuwe en daar waren wij eigenlijk 'allochtoon'. Op school heb ik toen mijn eerste demonstratie georganiseerd. Jongens mochten bij handenarbeid kiezen tussen hout, klei, schilderen, handwerk, enz. Meisjes mochten alleen breien of haken. Toen heb ik mijn vriendinnen overgehaald om met mij een spandoek te maken. Samen getimmerd. Voor mij was het principeel. Mijn vriendinnen deden vooral mee uit vriendschap, hun maakte het minder uit.

Centrum voor Conflictstudies

J: Ik heb op de UvA Politicologie en Internationale Betrekkingen gestudeerd. Mijn mentor was de Chileense wetenschapper Alex Fernández Jilberto. Die verzamelde studenten om zich heen die verder wilden kijken. Ik ben mijn afstudeeronderzoek en mijn PhD gaan doen in Mexico. Mijn promotieonderzoek ging over de PRI: een politieke partij die meer dan 70 jaar aansluitend aan de macht was in Mexico. Toen ik dat afhad, stond ik voor de keuze om Mexico-deskundige te worden, maar dat vond ik te beperkt. Toen kwam de kans langs om voor de Universiteit Utrecht het Centrum voor Conflictstudies op te richten met Chris van der Borgh en dat heb ik met beide handen aangegrepen. We richten ons op hoe en waarom conflicten ontstaan. We zijn tot nu toe het meest gericht op hoe de escalatie van conflicten verloopt.

Oorlog en Vrede: andere wijze van escaleren en de-escaleren

J: Er wordt snel gedacht dat als je weet hoe geweld escaleert dat je dan ook weet hoe je

kan de-escaleren en hoe vrede bewaard kan worden. Maar dat klopt niet. Vrede is een onderzoeksveld op zich. Het verdient een eigen analytisch begrippenkader.

Onderzoekers zoals Oliver Richmond en Roger Mac Ginty zijn gaan nadenken over het (toch wat problematische) concept vrede. Zij stellen voor om naar vrede te kijken als een proces of een event en wijzen op het belang van alledaagse vrede (every day peace). Het is heel interessant om te bestuderen hoe mensen vrede bewerkstelligen: vaak blijkt dat te lukken door juist op een specifiek moment confrontaties te vermijden die tot escalatie kunnen leiden. Ik zie dat dagelijks in mijn eigen Indische Buurt in Amsterdam: hoe behendig, en met veel humor, mensen overschakelen naar verbinding in plaats van confrontatie. Ik besef me dat dit uniek is voor deze specifieke tijd en locatie. Daar is veel van te leren.

N: Jij zegt in een van je teksten dat we "het beest in de bek moeten kijken" omdat wij burgers van Europa de Oekraïners nu aanzetten om zich dood te vechten. Welke verantwoordelijkheden om bij te dragen aan een duurzame vrede in Europa hebben we laten liggen?

J: We zitten te hoog op ons morele paard. We waren de afgelopen 20 jaar al in oorlog. Al onze zogenaamde vredesmissies zijn feitelijk 'regime change' oorlogen geweest: Irak, Afghanistan, Libië, aanvankelijk ook Syrië. Daarbij hielden de Westerse militaire coalities zich vaak zelf niet aan het internationaal recht, en vielen er veel burgerdoden. We laten die landen vervolgens nu achter in enorme verwoesting en instabiliteit. Daar is binnen het Westen weinig discussie over, maar in de rest van de wereld wordt dat wel degelijk opgemerkt.

Na de val van de muur bleef het kapitalisme, met zijn consumentisme en vrije marktdenken over als het enige discours. Daarbij was er weinig oog voor Rusland als 'verliezer' van de Koude Oorlog. Op geopolitiek gebied hebben we als Europa ons de afgelopen decennia enorm laten leiden door de VS. Het huidige beleid van de Biden regering ten opzichte van Rusland lijkt nog uit te gaan van een unipolaire wereldorde, waar Amerika als hegemonie zijn wil kan opleggen aan iedere 'vijand'. Met die politiek van arrogantie is ook Rusland tegemoet getreden. Natuurlijk is de invasie in Oekraïne een grove daad van agressie. Maar

wél een al lang aangekondigde daad, en een gevolg van een dynamiek van escalatie waaraan de VS en NAVO actief hebben deelgenomen. Ze zijn daarmee niet verantwoordelijk voor de agressie, maar zeker niet onschuldig. Maar goed, waar de VS nog een bepaalde strategie lijken na te streven, zijn Europese leiders vervallen in een onbezonnen politiek van emotie, met extreme militarisering en hoogdravende beloften over EU-lidmaatschap. Daarbij ontbreekt een politieke exit strategie: wat is het einddoel, hoe worden risico's afgewogen? De risico's voor de bevolking en hoe we met elkaar moeten omgaan na de militaire escalatie komen niet aan bod. Woorden en labels doen ertoe: er is een war mood, gebaseerd op dualisme. Oorlog en militaire escalatie zijn onvoorspelbaar. Er wordt niet nagedacht over andere interventies dan geweld en isolerende sancties. De verbeeldingskracht om buiten die kaders te denken, ontbreekt.

Geen enkele Nederlander gestorven

J: Sinds 2003 (de vredesdemonstratie tegen de Irak-oorlog) is het stil geworden over vrede. Ik denk dat dat komt omdat we in de oorlogen sindsdien geen lijden aan onze kant hebben gehad. Er is in de recente coalitieoorlog tegen IS in Irak en Syrië geen Nederlander gestorven. Doordat we onze oorlogen op afstand uitvoeren, met F16s en via de steun aan lokale milities en legers hebben we het lijden op afstand geplaatst.

Remote Warfare – oorlogsvoering op afstand is gebaseerd op luchtaanvallen en 'outsourcing' waardoor burgerbetrokkenheid (in de zin van slachtoffers, maar ook in de zin van publieke meningsvorming!) vermeden wordt. Zelfs de oorlog in Oekraïne kun je voor West-Europa een vorm van remote warfare noemen. Ondanks de indringende beelden blijft het toch voor veel mensen onvoorstelbaar dat ook wijzelf betrokken kunnen worden in dit oorlogscomplex. Daarbij is het huidige oorlogsverhaal zo eenduidig, dat weinig mensen zowel de verschrikkelijke invasie van Poetin afwijzen én onze eigen politiek van militaire escalatie. Dat maakt mobilisatie tegen de oorlog als geheel momenteel heel moeizaam. Oorlogstaal heeft een hele dwingende structuur: je bent voor of tegen.

N: Volgens het artikel "Hannah Arendt over 'goede Vrede'" in deze uitgave van "Loving Geopolitics Magazine" onderscheidt Hannah

Arendt drie benaderingen van vrede: een voor gewone burgers onbereikbare vorm, waarin vrede niet plaats en tijd gebonden is maar een abstract verlangen; een pragmatische benadering van vrede waarin door nationale staten/regeringen wordt gestreefd naar een status quo waarin de macht en orde door burgers op een passieve manier geconsumeerd worden; en Arendt stelt daar een derde benadering tegenover, namelijk dat vrede nooit statisch kan zijn omdat het een wederkerig proces is van vreedzame relaties tussen burgers. Deze burgers gaan in de publieke ruimte met elkaar onderhandelingen en conflicten aan om compromissen te sluiten, waarin een pluraliteit van perspectieven naast elkaar kan bestaan. Arendt legt in deze laatste benadering de taak om vrede te creëren bij de burgers, waarbij deze actief gebruik moeten maken van de publieke ruimte.

Zij noemt dit een 'goede vrede': "in de publieke ruimte verschijnt een pluraliteit aan individuen, die vrij spreken en handelen met elkaar, waarbij ze ook de vrijheid hebben om, opnieuw en opnieuw, te beginnen en iets absoluut nieuws samen te creëren. Gezamenlijk handelen mondt immers altijd uit in iets nieuws, iets wat er nog niet was, iets onverwachts".

Hoe kijk jij tegen deze drie benaderingen aan?

J: Arendts 'goede vrede' doet me denken aan de Noorse denker Johan Galtung die positieve en negatieve vrede onderscheidt. Bij negatieve vrede is er een afwezigheid van geweld; bij positieve vrede gaat het om een geweldloze en creatieve transformatie waarbij burgers hun potentieel kunnen gebruiken en ontwikkelen. Denkend over de publieke ruimte - de derde benadering volgens Hannah Arendt - moet ik aan het Oosterpark denken. Daar zie ik naast elkaar allerlei groepen gebruik maken van het park, sommige groepen gesluierd en andere half ontbloot. Het is niet zo dat mensen elkaar slechts 'tolereren'. Nee, ze zijn daadwerkelijk comfortabel met het radicale verschil met de ander. In feite zou je dit 'repersonalisering' kunnen noemen: het tegenovergestelde van wat in de sociale psychologie 'de-personalisering' heet. Mensen zien elkaar niet langer als onderdeel van groep, maar als persoon. Dat is voor mij 'alledaagse vrede'. Het is fascinerend om te onderzoeken hoe zoiets mogelijk is op een bepaalde plek, in een specifiek tijdsgewricht. Ik denk dat voor het Oosterpark en de Indische Buurt de rol

van de basisscholen eromheen heel belangrijk is: dit is een plek waar iedereen elkaar kan ontmoeten dwars door religies en sociale lagen heen. Daar gebeurt association making: mensen hebben een gemeenschappelijke behoefte (zoals een goede school voor hun kinderen) en die wordt met elkaar vervuld. Daarbij speelt ook mee dat daar kunstenaars en creatieven wonen die sfeer maken en die in de buurt wortelen. Dat blijkt ook uit onderzoek: samenlevingen waar mensen organisatorische verbintenissen aangaan die groepsidentiteiten doorkruisen (zoals winkeliersverenigingen, ouderraden, sportbesturen, zangkoren) zijn veerkrachtiger in tijden van etnisch conflict.

Drie kernbehoeften

J: Vanuit de Human Needs Theories wordt gesteld dat we drie kernbehoeften hebben als mens: bestaansveiligheid, toegang tot bestuur, voorzieningen en markten, en identiteitszekerheid. Bij het oplossen van conflicten kan het helpen niet in belangen te denken, maar nieuwsgierig te zijn welke behoefte achter een belang schuilgaat. Rond die kernbehoeften kunnen verbindingen ontstaan. Als onze basisbehoeften niet vervuld kunnen worden, roept dat angsten op.

Die bestaansveiligheid speelt op microniveau zoals het Oosterpark, maar ook op macroniveau. Rusland heeft vaker aangegeven dat deelname van Oekraïne aan de NAVO een nogo voor zijn bestaanszekerheid was. Hoewel achter de schermen duidelijk was dat Oekraïne nooit zou worden toegelaten, werd voor de Bühne door Amerika de open-deur-politiek van de NAVO tot in januari 2022 volgehouden. Daarmee is er geëscaleerd.¹

Complexe samenloop

J: Bij een oorlog gaat het altijd om een complexe samenloop van belangen, angsten en overtuigingen, die op elkaar ingrijpen: economische belangen, herschikking van de geopolitieke constellatie en dit moet sociaal betekenisvol gemaakt kunnen worden. Ik zie ook deze oorlog als een gevolg van het niet onder ogen zien van systemische problemen die we niet met elkaar oplossen. We blijven aanmodderen met toenemende ongelijkheid,

concentratie van rijkdom en macht, toenemende bestaansonzekerheid door flexwerk, schuldenproblematiek, deregulering van financiële markten, wegvallen van vangnetten en afbreuk van het zorgstelsel. Die systemische instabiliteit blijft een voedingsbodem voor autoritair populisme en 'politiek van de afleiding'.

N: Maak jij als individu een onderscheid voor jezelf tussen expert-zijn en gewone burger? Of anders gezegd: hoe benut jij je kansen in de publieke ruimte?

J: Ik vat mijn rol als expert/wetenschapper op door goed te analyseren en op basis daarvan te adviseren. Ik richt mijn pijlen dan ook op de beïnvloeding van de politiek. In mijn rol als educator naar mijn studenten geef ik juist niet mijn eigen visie, maar daag ik hen uit kritisch te analyseren en hun betoog goed te onderbouwen. Als burger streef ik naar goed burgerschap. Als je je PhD afsluit doe je ook een gelofte om je kennis en wetenschap in te zetten voor de waarheid en de samenleving. Doordat ik door zo'n ritueel gegaan ben, wil ik ook staan voor goed burgerschap en die rol actief vervullen. Ik word door veel mensen benaderd, van dominees, oud-diplomaten, en dienstweigeraars, tot wetenschappers, kunstenaars en scholieren. Misschien zou het goed zijn om een kort manifest te schrijven met een aantal creatieve denkers. Het wordt tijd om een tegengeluidstem te geven.

N: Waarom is het belangrijk om hier kunstenaars bij te betrekken?

J: Omdat de boodschap moet resoneren, vanuit rijkheid van taal en beeld, maar ook omdat de kunsten ons anders naar de wereld laten kijken. We zitten vast in de fantasieloosheid van militarisering, wraak en vergelding. We hebben creativiteit en inventiviteit nodig.

Welke voorwaarden zijn er voor gewone burgers om bij te kunnen dragen aan wat Hannah Arendt een 'goede vrede' noemt?

Ik leg Jolle deze vraag voor en ze geeft de volgende aanbevelingen:

- Koester je dissidenten
- Vertrouw de eenduidigheid van de verhalen niet. Het is nooit zwart-wit
- Ga actief op zoek naar de tegenstem: volg bijvoorbeeld hoe India

¹ <https://jolledemmers.substack.com/p/de-logica-van-geweld?s=w>

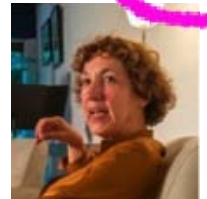
rapporteert over de oorlog in Oekraïne. Hoe denken Indonesië, Latijns-Amerika of Afrikaanse landen erover? Zij geven een meer gebalanceerd beeld en gebruiken andere bronnen.

Van China als tegenstem kun je je op de hoogte stellen, maar wat daar naar voren wordt gebracht, is strak geregisseerd.

- Kijk Timothy Snyder: Hij geeft in 21 lessen tegen dictatorship concrete handvatten. Zie <https://www.youtube.com/watch?v=laRif1QXYek>
- Ga associaties aan op micro- en macroniveau: wees nieuwsgierig naar de ander. Heb de moed om anders te zijn en te doen.
- Maak oogcontact. Via oogcontact kun je mensen buiten je eigen groep ontmoeten en is association-making mogelijk

Jolle moet snel weg. Ik ruim mijn spullen op en peins door over het belang van de rol van het lijden, dat Jolle aanroerde. Zouden we zonder lijden niet tot een actieve vrede kunnen komen?

Ook realiseer ik me dat we de vrede niet kunnen uitbesteden aan onze politici en staten. Zij zijn weliswaar onze spelers in het veld, maar zonder actieve coaching door ons als burgers, vrees ik voor alleen maar verliezers onder ons gewone mensen.

Nelly van der Geest is theatermaker en produceert onder meer mini-docu's waarin het verhaal theatraal wordt verbeeld

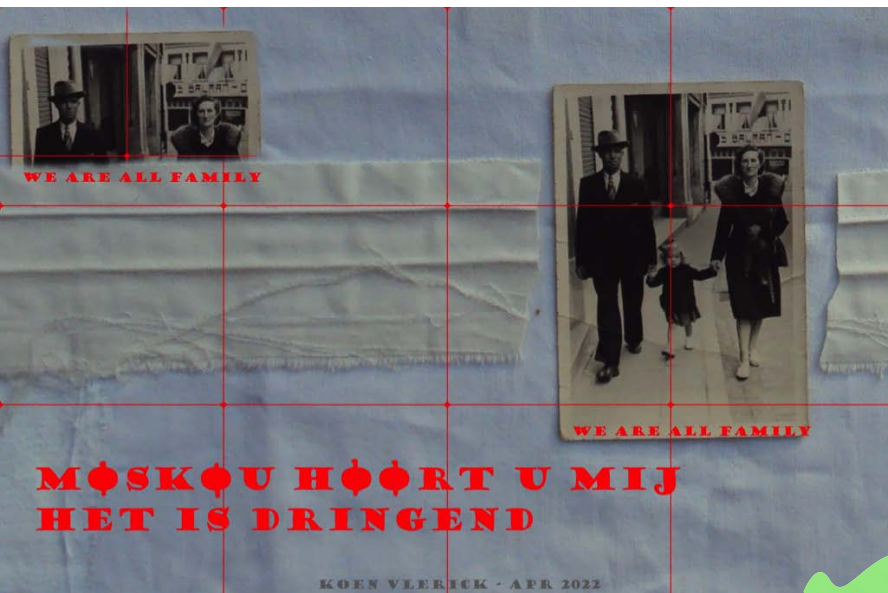
Gesignaleerd: kunstenaar **Koen Vlerick**

Koen Vlerick is een Vlaamse schilder, dichter en beeldend kunstenaar die zich sinds enkele jaren toelegt op digitale beeldvorming. Hij bewerkt (oude) foto's en verwerkt woorden en zinnen in de prenten. Als tiener maakte hij kennis met de Make love not war-beweging uit de 70-jaren en dat heeft hem niet meer losgelaten. Zijn door de jaren gevormde levensmotto luidt: Wereldvrede is een basisrecht. Uit zijn honderden kunstwerken koos de redactie het beeld Moskou hoort u mij Het is dringend (april, 2022).

Associatie: vanuit deze foto's, waarbij er op de linker foto het kind is weggelaten en mogelijk teksten zijn overgeplakt, gaat een indringende werking uit en wordt de kijker aangezet om de urgente boodschap in eigen woorden te duiden.

Voor een nadere kennismaking met het werk van Koen Vlerick: zie zijn website www.koenvlerick.exto.nl en www.beeld.be/kunstenaars/koen-vlerick

Tips voor de redactie svp sturen naar: post@lovinggeopolitics.nl

Het bestuderen van Poetins religieuze boodschap en geopolitieke codes laat weinig aan de verbeelding over: hij is een rechts-extremist die in zijn verknipte wereldbeeld een 'heilige oorlog' voert tegen het Westen. Tot dit inzicht komt Clyde A. Missier in onderstaande bijdrage.

'De Heilige Oorlog' van Extremist Poetin

Clyde A. Missier

De laatste jaren associeerden wij in het Westen oorlog vooral met het Islamitische fundamentalisme van IS en de Taliban. Via sociale media werden jonge Moslims over de hele wereld geworven om te strijden in 'heilige oorlogen' in Irak, Syrië en Afghanistan. Hoewel de strijd van fundamentalistische en extremistische moslims nog doorwoekert, zijn wij opgeschrikt door een militaire invasie dichterbij huis waar religie ook weer aan de basis lijkt te staan. Hoewel het nog maar de vraag is of Vladimir Poetin wel een religieus mens is of dat zijn belijdenis slechts instrumenteel is aan het nostalgische Russische patriottisme, werpt hij zich in zijn televisietoespraak in februari 2022 resoluut op als redder van de Russisch Orthodoxe Kerk: de invasie van Oekraïne is gerechtvaardigd omdat de inwoners van dat "oude Russische land" Orthodox-Christelijke Russen waren en thans worden onderdrukt door een onwettig naziregime uit Kiev. Het bestuderen van Poetins religieuze boodschap en geopolitieke codes laat weinig aan de verbeelding over: hij is een rechts-extremist die in zijn verknipte wereldbeeld een 'heilige oorlog' voert tegen het Westen.

Zijn betoog is wederom een bewijs dat de religieuze identiteit een referentiekader kan zijn waaruit men de wereld beschouwt en dat Poetin de Christelijke Orthodoxie gebruikt om het wereldbeeld van de Russische natiestaat te kneden. Door het beteugelen van de persvrijheid enerzijds en anderzijds de Russische staatspropaganda die een vertekend beeld geeft van de oorlog in Oekraïne, hoopte de Russische leider zijn 'heilige oorlog' te recht-

vaardigen bij zijn volk. Dankzij de jonge generaties Z en Y (18-30 jaar) die veel meer gebruik maken van digitale media en graag gamen en minder hebben met de lineaire Russische televisie, zien we in video's op populaire sociale media zoals Instagram en TikTok de gruwelijkheden van het Russische leger in Oekraïne.

De vraag die zich opdringt: is Poetin een Orthodox-Christelijke fundamentalist? In een re-

cent artikel *Framing of Fundamentalism in the Digital Media Space* gaf ik aan dat fundamentalisten verdeeld kunnen worden in drie groepen: de eerste groep is een radicaal conservatieve sociale groep die ervan uitgaat dat er geen heil en waarheid bestaan buiten hun geloofsgemeenschap. Ze hebben de neiging om hun heilige waarden te verdedigen en maken zo min mogelijk deel uit van de wereldse samenleving; een voorbeeld van deze sociale groep is de Orthodox-Christelijke Amish-gemeenschap in de VS. De tweede groep religieuze fundamentalisten gaat er vaker vanuit dat andere religies ook aspecten van waarheid in zich kunnen hebben en accepteert de wereldse samenleving om verandering na te streven via de regels van de democratie en door gebruik te maken van de bijbehorende burgerrechten en vrijheden. Voorbeelden hiervan zijn conservatieve stromingen in politieke partijen in het parlement. De derde groep is de dogmatisch fundamentalistische groep die gelooft in een religieus één-partijsysteem en graag wil terugkeren naar het glorieuze historische verleden van de religie. Voorbeeld hiervan is het Taliban-regime in Afghanistan. Poetin is een trouwe volger van de Russische Orthodoxe Kerk en hoewel zijn gedachtegoed democratisch begon, heeft hij zich inmiddels ontpopt als een dictator die strijdt tegen een onafhankelijke Orthodoxe kerk in Oekraïne. En wellicht voldoet hij niet aan alle criteria om te worden gebrandmerkt als religieus fundamentalist, maar er zijn zeker gelijkenissen: zo streeft Poetin net als de derde groep fundamentalisten naar een groot-Russisch rijk, verwijzend naar het glorieuze historische verleden van de 19e eeuw, iets wat IS-fundamentalisten ook doen.

De geschiedenis van de Westerse landen laat zien dat religie en geopolitiek in de loop van de tijd onafscheidelijk zijn geworden en zelfs na de 'onttovering' van de natuur door de wetenschap in de zeventiende eeuw en de Verlichtingsidealen in de achttiende eeuw, blijven religie en staat nog nauw met elkaar verbonden. Poetins geopolitieke ambities kennen dan ook veel voorgangers en het is niet de eerste keer dat geopolitieke doeleinden gevoed worden door religieuze fundamentalisten, zoals recentelijk het islamitisch terrorisme van Al Qaida en IS. Het extremistische staatsgeweld van Poetin tegen het "Russische broedervolk" lijkt op de recente gruwelijkheden van het Assad-regime (met steun van Rusland)

waar ongewapende burgers, onder wie vrouwen en kinderen, het slachtoffer van zijn. Een ander, in vergetelheid geraakt, conflict dat overeenkomt met Poetins geopolitieke ambities is de Iraaks-Iraanse Golfoorlog tussen 1980-1988 over het Sjatt al-Arab grensconflict dat dateert uit de Ottomaanse tijd (circa 1300). In dit geval ging het om moslimlanden, Iran met Ayatollah Khomeini als leider die het islamitisch fundamentalisme nieuw leven inblies en aan de andere kant Saddam Hoesseins nationalistische Ba'ath-partij. Beide leiders gebruikten religie en nationalisme om hun geopolitieke macht in de regio uit te breiden en slachtoffers worden aan beide kanten geëerd als religieuze martelaren.

Het verband tussen Westers imperialisme, geopolitiek en religie is overigens al lang geleden onderzocht door geograaf [John Kirtland Wright](#) (1891-1969). Zijn werk *geosofie* wordt omschreven als: geloofssystemen die betrekking hebben op interactie van mensen met de natuur en de menselijke omgeving. Zo zou een veilige omgeving, met vruchtbare gronden en een succesvolle natiestaat alleen mogelijk zijn bij de gratie Gods. Poetins staatsfundamentalisme en propaganda zijn illustraties van Wrights *geosofie*. Zijn agressie is veroordeeld door veel landen en ook de VS en EU hebben zich met militaire en economische steun achter Oekraïne geschaard, maar andere geopolitieke grootmachten zoals China en India hebben tot op heden de Russische invasie in het soevereine buurland niet veroordeeld. Met betrekking tot India heeft die terughoudendheid allereerst te maken met de Hindoe-nationalistische politieke agenda van Modi's regime. India is weliswaar de grootste democratie ter wereld, maar heeft ook te maken met moslimfundamentalisten in Kashmir, radicale Sikhs, fundamentalistische Hindoes, een agressieve maoïstische beweging en het land leeft al jaren op voet van oorlog met buurland Pakistan. Voor de Chinese leider Xi Jinping ligt de veroordeling van Rusland ook niet voor de hand omdat het al langer in onmin leeft met opstandige provincies zoals Tibet, Xinjiang (Oeigoeren) en mogelijk zelf militair wil ingrijpen in Taiwan en Hong Kong. Het is daarom plausibel dat beide landen zeer terughoudend zijn met het veroordelen van de Russische invasie in Oekraïne. Er zijn echter ook twee andere redenen die economisch en militair van aard zijn: beide landen willen Poetins extremistische gedrag

en het oorlogsgeweld in Oekraïne niet veroordelen omdat zij voor de groei en ontwikkeling van hun economie ook afhankelijk zijn van Russische gas- en olieleveranties en voor hun verdediging van Russische wapens om hun militaire macht in de regio niet te verliezen. Daarnaast hebben China en India eveneens onderling geopolitieke conflicten; zo claimen zij beiden verschillende grensgebieden tussen de twee landen waar regelmatig militaire schermutselingen zijn. De militaire en geopolitieke belangen blijken uit de recente cijfers van het onafhankelijke *Stockholm International Peace Research Institute (Sipri)*. Volgens het instituut zijn de totale wereldwijde militaire uitgaven in 2021 gestegen met 0,7 procent tot 2,1 biljoen Amerikaanse dollar. Dit was het zevende achtereenvolgende jaar dat de defensie- en wapenuitgaven toenamen. De top vijf wapenafnemers in 2021 waren de Verenigde Staten, China, India, het Verenigd Koninkrijk en Rusland, samen goed voor 62 procent van totale uitgaven aan wapens en defensiemateriaal. Daarnaast waren de VS en Rusland ook nog de grootste wapenexporteurs; de afgelopen 10 jaar hebben beide landen 57% van alle internationale wapenhandel voor hun rekening genomen.

Oorlog voeren is over het algemeen een aanslag op de overheidsfinanciën, maar in het geval van Rusland en de VS draagt het ook bij aan het bruto nationaal product, met andere woorden: het creëren van geopolitieke chaos loont. Volgens de laatste gegevens van Sipri is de internationale wapenhandel de afgelopen vijf jaar met 4,6% gedaald, maar in de EU was er juist sprake van een stijging van 19% door hogere defensie-uitgaven in het VK, Nederland en Noorwegen. Geschrokken door de Russische invasie van Oekraïne, hebben Europese landen hun defensiebegrotingen recentelijk opnieuw verhoogd; zo gaat Duitsland 100 miljard Euro extra uitgeven om haar leger te versterken. Volgens diverse bronnen fluctueren de Russische gasinkomsten tussen de 200 en 800 miljoen euro per dag. Tel daarbij op wat Rusland verdient aan China en India middels de verkoop van gas, olie en wapens en dan is het niet geheel ondenkbaar dat, ondanks alle Westerse sancties, extremist Poetin zijn "heilige oorlog" wel een tijdje kan volhouden en zijn geopolitieke invloed in Europa en ver daarbuiten kan blijven uitoefenen. Zijn schijnheilige religieuze retoriek over het bewaken van het Christelijke Russische Orthodoxe erfgoed en het framen van het Westen

als de wederopstanding van het Duitse nazi-regime is kwetsend voor de miljoenen slachtoffers in veel Europese landen die zwaar hebben geleden onder de nazimisdaden en dient slechts als staatspropaganda in eigen land voor zijn geopolitieke ambities.

Ten slotte, als we de Russische president langs de meetlat leggen die de Amerikaanse auteur [Berger](#) gebruikt voor extremisten, voldoet hij aan alle voorwaarden: als extremistische nostalgische patriot probeert hij conflicten niet met gewone (humanitaire) middelen op te lossen, maar kiest hij voor geweld, nationalisme, verheerlijking van het eigen Russische volk en een nostalgisch historisch narratief met als doel een *out-group*, de genazificeerde Oekraïners, op permanente basis te willen domineren of zelfs elimineren. De gewone Rus zal voorlopig wel gebukt gaan onder het dogmatische gedachtegoed van zijn geradicaliseerde president. Het is denkbaar dat Poetin op korte termijn overgaat tot meer drastische maatregelen, die de vrijheid verder zullen beugelen en de veiligheid en welzijn nog meer in gevaar brengen, zoals het afkondigen van de staat van beleg, het heroriënteren van de industriële productie of nog meer escalerende militaire acties in Oekraïne of de regio, om zo de middelen vrij te maken die nodig zijn om zijn geopolitieke doelstellingen te realiseren.

Clyde A. Missier doet als buitenpromovendus onderzoek naar "Extreme Beliefs in a Digital Age" aan de Vrije Universiteit Amsterdam, *Extreme Beliefs: The Epistemology and Ethics of Fundamentalism*. Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door de European Research Council (ERC) en de VU.

WORD NU GRATIS ABONNEE. MELD JE AAN VIA DE LINK > SPAAR HET MILIEU EN LEES ONLINE

Vredesbeweging bij de zuiderburen

Foto www.vrede.be

De gewapende conflicten in onder meer Jemen, het Midden-Oosten en de oorlog in Oekraïne doen de vraag stellen hoe onze zuiderburen invulling geven aan een eigen vredesbeweging. Twee organisaties voeren daarin de boventoon. Allereerst de vereniging Vrede die al sinds 1949 actief is. Haar missie luidt: Vrede wil meewerken aan de democratische opbouw van een vreedzame en rechtvaardige internationale samenleving gebaseerd op menselijke veiligheid en de afwijzing van militarisme. We doen dit door de burger informatie en inzichten te bieden en te activeren. Om deze missie te realiseren zet Vrede acties, evenementen en campagnes op. Zie www.vrede.be

De onafhankelijke nieuwssite www.DeWereldMorgen.be wil in de eerste plaats een beweging zijn: Wij ijveren voor het tot stand komen van een duurzame, sociale en democratische samenleving en doen dat door samen met een breed netwerk aan vrijwilligers en burgerjournalisten media te maken. In de rubriek 'Com-

munity' schrijven burgerjournalisten over onder andere geopolitieke zaken, conflicten en vrede. Beide organisaties ondersteunden op 28 maart 2022 in Brussel de Nationale manifestatie Europe for Peace voor een staakt het vuren en een militaire de-escalatie betreffende de oorlog in Oekraïne.

Potentiële lezers spreken zich uit (2)

Ter voorbereiding van 'Loving Geopolitics Magazine' is een vooronderzoek gestart naar de mening van potentiële lezers waarvan de oudste 78 en de jongste 19 jaar is. In de vorige editie van 'Loving Geopolitics Magazine' is een eerste impressie van deze (niet-representatieve) peiling gegeven. In volgorde van belangrijkheid werden de volgende wereldvraagstukken genoemd: ongelijkheid, klimaat, migratie, ondemocratische samenlevingen, Big Tech en ten slotte de noodzaak van een nieuwe wereldorde.

Enkele potentiële lezers van 'Loving Geopolitics Young' kenden een andere volgorde van belangrijkheid toe: ondemocratische samenlevingen, migratie, klimaat, noodzaak van een nieuwe wereldorde, ongelijkheid en als laatste Big Tech.

We hebben ook gevraagd welke geopolitieke bronnen de potentiële lezers van belang vinden. Als belangrijkste bron wordt de krant genoemd. Boeken en de TV worden daarna aangegeven. Minder hoog scoort het internet. Voor de jongeren scoort internet het hoogst en de krant het laagst. >>

>> Als top van personen die het denken over de wereld hebben beïnvloed werden Mahatma Gandhi en Nelson Mandela genoemd. Meerdere scores kregen Hannah Arendt, David Attenborough, M.L. King en Thomas Piketty.

Op de vraag wanneer de belangstelling voor het wereldgebeuren is ontstaan werd de lagere/basisschool het meest genoemd, gevolgd door het vervolgonderwijs. Een enkele keer werden opvoeding en reizen genoemd.

Bij het benoemen van een eigen rol betreffende geopolitieke kwesties wordt een keur van activiteiten genoemd met als uitschieters: stemmen, koop- en reisgedrag, publiceren, actief in je omgeving gesprekken voeren, verbindingen met je omgeving aangaan, samen onderzoek doen en kennis vergaren, vrijwilligerswerk binnen ngo's en tot slot actievoeren.

Een potentiële lezer: "Om complexe geopolitieke kwesties een ruimer bereik te geven zullen we sprookjes moeten opschrijven. Spannende ingrediënten genoeg. Beren als grootmachten, slimme dieren als actievoerders, het bos en de oceaan als ontmoetingsplaatsen. Daarmee bereik je ook een zogenaamd niet-geïnteresseerd publiek."

Tenslotte een reactie van een jongere naar aanleiding van zijn scores: "Maak ik mij zorgen om ontwikkelingen in de wereld? Ja. Ben ik nu echt bang? Nee."

(gh)

Natuurlijk heeft de bloeddorstige oorlog van Poetin tegen Oekraïne ons verrast, maar we moeten en kunnen volgens John Huige vermijden dat nieuwe oorlogen werkelijkheid worden. Bijvoorbeeld rond water, vluchtelingenstromen, voedsel of energie. Zijn pleidooi: een mobilisatie van burgers en welwillende overheden. We moeten op langere termijn en vanuit systemen denken. Het gaat niet om het aanpassen van het bestaande systeem, maar om het kantelen van het systeem.

Hoe nieuwe oorlogen te voorkomen?

John Huige

We besteden terecht veel aandacht aan de oorlog van Poetin tegen Oekraïne. Natuurlijk heeft de bloeddorstige oorlog ons verrast, maar als we willen vermijden dat nieuwe oorlogen werkelijkheid worden – bijvoorbeeld rond water, vluchtelingenstromen, voedsel of energie – dan is een mobilisatie van burgers en welwillende overheden urgent. We moeten op langere termijn en vanuit systemen denken. Het gaat niet om het aanpassen van het bestaande systeem, maar om het kantelen van het systeem.

De Westerse wereld had altijd een civilisatiemissie. Overheden lijken hier nog steeds in te geloven: “wij zijn kampioenen van de democratie, van de mensenrechten, van de eerlijke wereldhandel en de ontwikkelingssamenwerking”. In de praktijk is deze zienswijze moeilijk te handhaven. Willem Schinkel¹ noemt dit “de banaliteit van de globalisering”. *Alles is met alles verbonden maar zonder alle civilisatiedoelen, zonder alle democratisch-paradijselijke ficties, zonder eeuwige vrede en met een kosmopolitisme dat slechts het nieuwe gezicht van het elitarisme is.*

Wij babbelen wat af over sancties, over steun aan arme landen om klimaatmaatregelen te treffen, over goedkope medicijnen, over beperking van onze uitstoot. Resultaten die het verschil maken zijn er echter nog niet. De mensen geloven er niet meer in. Ze zijn suf geluld en teleurgesteld. Terwijl de politieke en corporatistische elite doorgaat en als altijd verloedert Aarde. Onze wondere Aarde is uitgeput, leeggezogen, verarmd en in hoge nood.

Er zijn vele verklaringen voor deze nefaste ontwikkeling. Ik wil in dit artikel betogen dat verklaringen die uitgaan van geopolitieke factoren, machtsblokken en afzonderlijke staten onvoldoende zijn. Te veel wordt geanalyseerd in schijnbaar losstaande ontwikkelingen en er wordt niet of onvoldoende gekeken hoe deze ontwikkelingen in een lang historisch patroon passen. Het systeem Aarde en de structuur en evolutie van de kapitalistische wereldeconomie is een genegeerde invalshoek. In een systeem geldt juist onderlinge afhankelijkheid. Staten zeggen onafhankelijk te zijn, maar zijn met vele systeemdraden met elkaar verbonden. De machtige ‘onafhankelijke’ staten doen aan landgrabbing, plundering van grondstoffen. De ecologische bestaansvoor-

waarden en de manieren waarop deze politiek terugslaat op de rijke landen worden daarbij compleet genegeerd (waarvan als bekend voorbeeld: vluchtelingenstromen).

De in 2019 overleden historicus Immanuel Wallerstein, belangrijk theoreticus van de wereld-systeemtheorie, noemt zijn theorie ‘holistische historische wetenschap’². Wallerstein stelt: *De eindeloze accumulatie van kapitaal genereerde een behoefte aan voortdurende technologische verandering en een voortdurende expansie van geografische, psychologische en wetenschappelijke grenzen.* Staten faciliteerden die expansie met hun eindeloos streven naar bbp-groei. Je kunt die expansie onderverdelen in de fasen van kolonialisme, imperialisme en globalisering. De scheiding tussen deze fasen is niet scherp; deels loopt het kolonialisme nog door en ook het imperialisme is nog lang niet verdwenen.

In de loop van deze fasen is geleidelijk het systeem ontstaan dat onze huidige geopolitieke betrekkingen kenmerkt. Een systeem is een verzameling relaties en structuren voor de lange termijn. De kenmerken van het systeem zijn in grote lijnen:

- Particulier eigendom van kapitaal ligt aan de basis van de accumulatie. Doordat de meerwaarde van het product niet eerlijk wordt verdeeld onder alle werkenden heeft de kapitaaleigenaar ruimte voor eigen consumptie en voor nieuwe investeringen. Omdat investeringen voor staten onderdeel zijn van hun machtsbasis is hun er alles aan gelegen deze te bevorderen. Dus kapitaaleigenaren en overheden streven gezamenlijk naar maximale accumulatie. De meeste internationale politiek is verklaarbaar vanuit deze reflex. De eindeloze accumulatie van kapitaal heeft ook geleid tot internationale fiscale constructies om het kapitaal maximaal te laten renderen. Daaraan meedoen plaatst deftige advocatenkantoren, indrukwekkende multinationals, oligarchen, maffiabazen en popsterren op een lijn.
- Geloof in techniek, in technologische oplossingen, geloof in vooruitgang, wetenschap en rationaliteit zijn belangrijke drivers voor voortgaande accumulatie. Investeringen in nieuwe technieken geven een voorsprong. Wetenschap, alhoewel meestal betaald door overheden, verschaft vaak de basis voor nieuwe particuliere toepassingen. In *The Entrepreneurial State* geeft Mariana Mazzucato (2013) hiervan talloze voorbeelden. Internet en gezondheidszorg zijn sectoren waar dit zich voordoet. Defensieopdrachten vormen ook een belangrijke driver.

¹ Willem Schinkel, *Denken in een tijd van sociale hypochondrie, Aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Klement, Kampen 2007.

² Immanuel Wallerstein, *World – systems analysis*. Duke University Press 2004.

- Ook de economische wetenschap levert een belangrijke impuls voor het mondiale systeem. De Britse econoom David Ricardo (1817) betoogde met zijn theorie van comparatieve voordelen dat specialisatie voor landen voordelig was. In de praktijk bleek echter steeds dat de machtige landen in het Noorden het grootste voordeel hadden. Niettemin houdt de basis van deze theorie in de orthodoxe economie nog steeds stand. Daartegenover waren er vooral in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw belangrijke bijdragen die de systemische ongelijkheid en afhankelijkheid analyseerden. Onder hen die van ontwikkelingstheoretici als Samir Amin en Andre Gunter Frank. Zij kantelden het perspectief naar de ontwikkelingslanden. Voor zichzelf sprekende trefwoorden in deze theorieën: *dependencia* en *centrum-periferie*.
- Ook de feitelijke systemische werking van ongelijke ruil is onmiskenbaar. In een recente studie concludeerde Jason Hickel³ (degrowth-theoreticus) dat toe-eigening door ongelijke ruil tot 7% vertegenwoordigt van het noordelijke bbp en 9% van het zuidelijke bbp. Conclusie: *"High-income nations are the primary drivers of global ecological breakdown and they need to urgently reduce their resource use to fair and sustainable levels."* Ontwikkelingshulp van het rijke Noorden naar het armere Zuiden werkt niet. Er is sprake van omgekeerde ontwikkelingshulp, aldus betoogt Lou Keune⁴. Er gaat veel meer geld naar het rijke Noorden in de vorm van rentebetalingen en aflossing van leningen, ongelijke ruil, witwasoperaties en belastingontduiking via onder andere de Amsterdamse Zuidas.
- Een belangrijk kenmerk van de systemische accumulatie vormt de externalisering van de kosten. De kosten worden niet toegerekend aan bedrijven die ze veroorzaken. Dus de gevolgen voor het milieu van voortdurende destructie van landschappen voor delfstoffen, de gevolgen van vervuiling; het zijn kosten die de bedrijven niet raken. Tegenover deze politiek van het verplaatsen van de 'shit' naar perifere landen staat het systeem van octrooien. Hierin worden de belangen van de rijke (uitvinders)landen gedurende een flink aantal jaren beschermd.
- Het streven naar accumulatie leidt tot een tomeloze drive om de bbp-groei per land te maximaliseren. Nationale staten verlenen de grote ondernemingen hand- en spandiensten in de accumulatie omdat dit de herverkiezing van de zittende macht bevordert. Centrumlanden zijn in staat om de perifere landen hun dictaten op te leggen. De na de Tweede Wereldoorlog opgerichte internationale organisaties als IMF en Wereldbank dienden ook tot instandhouding van deze verhouding.
- Een van de hoofdkenmerken van de kapitalistische accumulatie is het idee dat een vrije markt automatisch economisch evenwicht en maximale groei brengt. Bekend criticus van deze mythe was de econoom Karl Polanyi. In een goed overzichtsverhaal hierover in De Groene⁵ schrijft Jaap Tielbeke: *Het idee dat vraag en aanbod op een magische manier tot evenwicht zouden komen, vond Polanyi een gevaarlijke vorm van utopisch denken. Het is niet de onzichtbare hand van de Schotse econoom Adam Smith (1776 jh), maar de dirigerende hand van de overheid die aan de basis ligt van de markteconomie.* Dit verklaart ook waarom autoritair geregeerde landen als China een zo geweldig bloeiende markt-economie kennen. Een straffe regie zorgt voor maximale groei.

Alhoewel de staatsapparaten nog steeds eigen belang boven internationale afstemming prefereren is er toch zicht op een voorzichtige kentering. Vanuit de feitelijkheid van de klimaatcatastrofe komen landen en organisaties voorzichtig in beweging. Systemen reproduceren zichzelf. Van cyclus op cyclus wordt het systeem herhaald. We zien dat in ons lichaam, maar ook in de economie of in het landsbestuur. En in die herhaling zorgen cycli voor

toenemende wanorde. Op korte termijn begint dit met een toenemende instabiliteit. Deze instabiliteit kan volgens Wallerstein leiden tot onrust en geweld wanneer mensen privileges en hiërarchieën willen behouden. Wallerstein noemt het jaar 1968 als het begin van de huidige systeemcrisis. Het gaat om het sociaal-culturele verzet eind jaren '60 en in de jaren '70, en om de stijgende loonkosten en daarmee een vlucht van banen naar lage-lo-

3 [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(22\)00044-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(22)00044-4/fulltext)

4 https://platformdse.org/wp-content/uploads/2021/11/PDSE_Cursus_2A_Structuren.pdf

5 De Groene 19 augustus 2020.

nen-landen. Je kunt de opbloei van het neoliberalisme tussen 1980 tot 2010 zien als een laatste opflakking van het liberale systeem. De chaos in het systeem is daarnaast toegenomen met de aanslagen van 9/11, de vluchtelingenstromen en vooral de laatste 10 jaar met de toenemende zorgen voor een onherroepelijke verandering van het klimaat. De chaos is ook steeds duidelijker zichtbaar in de crises van de democratie in veel rijke landen met de Verenigde Staten als somber voorbeeld.

Wallerstein onderscheidt twee soorten anti-systeembewegingen: sociale bewegingen en nationale bewegingen. We zien een sterke groei van anti-systeembewegingen: een toename van anti-systeembewegingen, van anti-systeempartijen en van anti-systeemlanden. Neem bijvoorbeeld de Duurzame Doorbraak waarin in heel korte tijd een honderdtal organisaties uit het Nederlandse middenveld zich verenigd hebben in een beweging om te komen tot: het "samen optrekken om de overgang naar een sociale, ecologisch verantwoorde en veilige samenleving te versnellen"⁶. We zien ook dat met de COP-conferenties er stappen worden gezet om te komen tot een betere internationale afstemming en daarmee ook tot het begin van een nieuw systeem van geopolitieke betrekkingen. Daarin is nog sprake van hevige strijd tussen degenen die de gevestigde belangen verdedigen en degenen die pleiten voor een eerlijk en democratisch wereldsysteem waarin zowel klimaat, als biodiversiteit, als ook een sterk verminderde centrum – periferie afhankelijkheid leidend zijn.

Dat blijkt ook uit de opstellingen van landen: eerst wil men de eigen bbp-groei en sleutelindustrieën veiligstellen en dan pas maatregelen treffen om tot houdbare geopolitieke betrekkingen te komen. De kansen liggen niet in anti-systeembewegingen maar in een ander systeemdenken. Een nieuw systeem is moeilijk snel te realiseren, en we hebben niet veel tijd meer. Daarom pleit ik voor een snelle door-dachte mobilisatie. Mobilisatie is de overgangssituatie tussen vrede en oorlog (Wikipedia). Als we vermijden willen dat we in een regelrechte oorlog - rond klimaat, water, grote vluchtelingenstromen, voedsel en energie – terecht komen dan is een mobilisatie van bur-

gers en welwillende overheden nu urgent. De organisatie van een door steeds meer mensen bepleit burgerberaad op dit punt kan daarin een belangrijk hulpmiddel zijn.

Een geopolitiek alternatief, niet langer werkend vanuit een systeem van accumulatie en machtsoverwicht, maar een gekanteld systeem, gericht op meer gelijkheid, inclusiviteit, klimaatgericht en een regeneratief beleid rond biodiversiteit, kan een basisagenda vormen om tot die mobilisatie te komen en om een belangrijk deel van de bevolking hier actief bij te betrekken.

John Huige, politiek econoom onderzoekt en publiceert over de oorzaken van de neoliberale vernietiging van Aarde en bepleit mogelijke veranderingen, onder meer via het Platform Duurzame en Solidaire Economie (platformdse.org).

Jouw steun gezocht!

De kernredactie is op zoek naar lezers en organisaties die het tijdschrift willen ondersteunen via redactiewerk, vormgeving, organisatie en donaties.

Laat ons via de email weten of het nieuwe magazine op jouw steun kan rekenen!

Wil je een gesprek over ons initiatief?

Mail ons!

De tweede halfjaarlijkse editie verschijnt eind december 2022.

Email: post@lovinggeopolitics.nl

De juni 2022 editie van 'Loving Geopolitics' is mede mogelijk gemaakt door www.asom.org

© auteurs, asom 2022

⁶ <https://duurzamedoorbraak.nu>

Column

Hoe artistiek Nederland wreed ontwaakt uit zijn non-geopolitieke droom

Karel Janssen

In mijn bijdrage in het proef-nummer van "Loving Geopolitics" van december 2021 schreef ik een column in reactie op het boek van Rob de Wijk *De Slag om Europa*. Een aantal vragen stond daarin centraal, met name de eenheid van de Europese Unie en de dreigingen vanuit China en Rusland. Hoewel het dreigend was kon niemand vermoeden dat amper twee maanden later die dreiging zou ontaarden in een totale oorlog. De bezorgdheid van toen voor een nieuwe Koude Oorlog is geworden tot een verbijstering over een bloedige oorlog. De harde waarschuwingen moesten vooral van de VS komen. Veel analisten hier spraken nog van dreigingen en kleine uitdagingen in de Donbas maar dit, van deze omvang, zag men niet aankomen. Ook militaire analisten haastten zich te zeggen dat een oorlog niet zou lukken. Inmiddels zien we de wrede werkelijkheid. De Russische machthebbers hebben zich weliswaar in vele opzichten verkeken op deze oorlog, maar dat zal de strijd eerder nog langer en heftiger maken.

Vanuit Oost-Europa kwamen al lang waarschuwingen die systematisch, of nog erger, vanwege handelsbelangen genegeerd werden. Alle verschenen boeken over Poetin lieten ons dus niet ontwaken. Het had ons in de hoogste staat van alertheid moeten brengen maar die kwam laat, zo niet te laat. Wellicht is het beter om nu terug te grijpen op de Russische literatuur. Die leert ons meer over Rusland, de Russische aard en zijn machthebbers. De oude literatuur leert ons veel over de denkwijze van Russen en vooral de idealen waar Poetin zich nu aan spiegelt als zouden we leven in het oude rijk! Laten we een recentere schrijver Aleksander Solzjenitsyn uitlichten om beter te begrijpen hoe de machthebbers in Rusland, in de vorm van censuur, onderdrukking en propaganda, hun schrijvers gebruiken. Dit is onthutsend. Al naar gelang de wisselingen van de regerende macht werd Solzjenitsyn verbannen (Goelag Archipel) of juist weer geëerd. Hoe het maar uitkwam. Moedig standhoudend in zijn kritische houding tegenover de machthebbers en alle vormen van eerbetoen afwijzend, ontwikkelde hij zijn denken tijdens zijn ballingschap in de VS daarentegen vervolgens zelf naar traditionele waarden. Wees hij op zijn beurt, ondanks alle genoten

vrijheid daar, het hedonisme van het Westen af? Terug in Rusland besloot hij op het einde van zijn leven - onder druk - dan toch een eerbetoen te accepteren van Poetin. Dit schetst hoe moeilijk het is om in die context vrij en onafhankelijk te blijven werken en denken.

Het is dan ook verbazingwekkend dat de reacties van artistiek Nederland op deze oorlog zich richten op alles wat Russisch is. Orkesten haastten zich om Russische componisten van het programma te schrappen, al waren zij al 100 jaar dood, en de rest van artistieke wereld volgde met gelijksoortige acties. Met de dirigent Valeri Gergiev, die nog steeds een innige band met het Rotterdams Philharmonisch orkest onderhield, werden nu eindelijk alle relaties verbroken omdat hij Poetin openlijk steunt. Prima, maar deze dubbele houding (er moest eerst een vreselijke gebeurtenis plaatsvinden om tot deze stap te komen!) zien we in het hele denken en handelen van Nederland terug. Stappen komen te laat en zijn soms ronduit hypocriet.

Het kunstenveld in Nederland zou beter moeten weten, en net als de Russische geestverwanten, hadden zij allang in actie moeten ko-

men. Lees de Russische schrijvers, voer de composities en theaterstukken uit en laat zien dat wij juist geen censuur hebben, maar verban alle Poetin elementen. Toon bewustzijn van het feit dat ook kunst over geopolitiek gaat door duidelijk stelling te nemen.

We beleven een enorme humane crisis en er ontstaat een omvangrijke herschikking van de politieke macht wereldwijd. Het aantal autoritaire regimes breidt zich langzaam uit. Ook het kunstenveld in Nederland zal zich daartoe moeten verhouden en zich niet er-

achter moeten verschuilen dat kunst los zou staan van politiek. Dat betreft niet alleen Rusland nu!

Juist nu moeten kunstenaars de vrijheid van denken en het artistieke scheppende proces blijven steunen.

Juist daaraan kan en moet KUNST een wezenlijke bijdrage leveren!

Karel Janssen is opgeleid tot musicus en vervult diverse culturele bestuursfuncties na zijn vertrek bij Hogeschool Zuyd waar hij zich onder meer bezighield met het ontwikkelen van internationale kennisnetwerken.

In zijn bijdrage "Vrede heeft geen oorlog nodig" pleit Giep Hagoort voor een actieve, nationale vredesbeweging. De vredesbeweging lijkt momenteel onzichtbaar maar heeft een rijk verleden. Het gaat niet om een nostalgische terugblik, maar om een inspiratiebron voor een Nederlandse Vredesbeweging.

Vrede heeft geen oorlog nodig

Naar een NL Vredesbeweging 2.0

Giep Hagoort

In oorlogen gaat het om het doden. Het gaat om het doden in het groot. Overwinnaar is hij die de meeste doden heeft gedood. Maar nooit is de oorlog een werkelijke oorlog, als het voornaamste doel ervan niet een stapel vijandelijke doden is.

– Elias Canetti in *Massa & Macht* (1983)

Vanaf 2/24 heeft zich binnen het Westen een geopolitieke flinkheidscultus ontwikkeld van een niet geringe omvang. De door Poetin in gang gezette bloederige oorlog tegen Oekraïne heeft ook in Nederland geleid tot een eenheidsfront van haviken met als centrale boodschap: "Vandaag Oekraïne, Morgen wij". Dat de moedige Oekraïense president Zelensky dit suggereert

mogen we hem niet kwalijk nemen. Als je je land zo ziet verwoesten, kun je niet anders denken dan dat de oorlogshonger niet is gestild als deze de westelijke grens bereikt.

De president van de VS vond het vanwege binnenlandse redenen persoonlijk van belang om Poetin te labelen als oorlogsmisdadiger en hem van genocide te beschuldigen. Retoriek die evenwel het onderhandelen in oostelijk Europa bemoeilijkt.

Maar kan Europa zelf een vredesrol vervullen die niet een geopolitieke speelbal wordt van krachten buiten het eigen continent? Het zijn vragen die in het publieke debat thuishoren. Vragen die ook gewone burgers aangaan, want zij ondergaan dagelijks de eenzijdigheid vanuit een nieuw Koude Oorlogsdenken: Wij tegen Zij.

Historisch gezien heeft Nederland een actieve vredesbeweging gekend, zo rond de Vietnamprotesten en de kernbepapening in de jaren '60/'70/'80 van de vorige eeuw. De beweging heeft het publieke debat sterk weten te beïnvloeden.

Het gemis van een algemene, activistische vredesbeweging laat zich in deze tijden voelen. Over alternatieven die een de-escalatie kunnen afdwingen wordt nagenoeg niet gesproken. Urgent is: hoe kan een NL-Vredesbeweging 2.0 eruit zien? Wat zijn de bouwstenen en kansen voor een nieuwe vredesagenda?

Maar eerst even een stap terug: hoe herkennen we vredesactivisme? Een eerste overzicht geeft een beeld van protesten, een internationale dimensie, vredesstudies en kerkelijke initiatieven. Vooralsnog gaat het in deze bijdrage om een serie aantekeningen. Het hier geschetste overzicht maakt het in ieder geval mogelijk te reflecteren op de huidige situatie en hoe deze naar een hoger niveau te tillen.

Protesten

Het omvangrijkste protest tegen oorlogsvoering is het wereldwijde protest tegen de Vietnamoorlog. Voor de VS was het van belang om in tijden van de Koude Oorlog het communisme aldaar te bestrijden. Een van de hoogtepunten van dit protest in Nederland betrof een landelijke demonstratie in Utrecht in januari 1973 tegen de bombardementen op Hanoi teneinde Noord-Vietnam onder druk te zetten aan de onderhandelingstafel - hetgeen mislukte. De Zuid-Vietnamese hoofdstad Saigon werd in 1975 door de Vietcong op het Zuid-Vietnamese regiem en de Amerikanen veroverd en dat betekende het einde van de oorlog die vier miljoen dodelijke slachtoffers

had veroorzaakt. Het protest in Utrecht had een groot draagvlak door de deelname van studentengroepen, politieke jongerenorganisaties, progressieve politieke partijen, vakbonden en kerkelijke organisaties als Pax Christi. Een tweede hoogtepunt kan worden gezien in het verzet tegen de nucleaire bepapening die de Koude Oorlog met zich meebracht. In november 1981 kwamen meer dan 400.000 demonstranten bijeen in Amsterdam om te protesteren tegen de plaatsing van Amerikaanse kernwapens in Woensdrecht. De demonstratie had haar wortels in het verzet van het Interkerkelijk Vredesberaad tegen kernwapens onder het motto: "Help de kernwapens de wereld uit, te beginnen in Nederland".

Kunstenaars hebben door de jaren heen hun talenten in dienst gesteld van een vreedzame samenleving. In protestliederen van Bob Dylan en de Nederlander Boudewijn de Groot ("Welterusten mijnheer de President, slaap zacht") zijn hiervan illustraties. Vermeldenswaardig is verder de Galerie 'Kunst voor Vrede' van het hierna nog uitgelichte Vredesmuseum.

Internationaal

De strijd voor vrede is grensoverstijgend en mobiliseert mensen met verschillende nationaliteiten. Al in de 19e eeuw liet een opkomende, internationale arbeidsbeweging zien hoe de bevrijding van de arbeider gepaard moet gaan met de strijd tegen oorlogsvoering. Wolfgang Abendroth merkt evenwel in zijn studie uit 1965 op dat dit verzet gebroken kon worden toen de arbeidersbeweging overvallen werd door nationalistische tendensen waardoor geen internationale eenheid in tijden van spanningen meer mogelijk was.

Wereldwijd moet de oprichting van de intergouvernementele VN in 1945 genoemd worden met als belangrijkste doelstelling internationale samenwerking op het gebied van mensenrechten en mondiale veiligheid. Een speciale VN-Veiligheidsraad met de grootmachten als permanente leden moet toezien op de handhaving van de internationale veiligheid en vrede, gesteund door een VN-vredesmacht. Door geopolitieke belangen gedreven heeft deze raad overigens niet kunnen

voorkomen dat in landen als Syrië, Jemen en nu weer in Oekraïne onschuldige burgers het slachtoffer zijn geworden van buitenlandse oorlogsinterventies.

Binnen het private terrein van de vredeshandhaving is het jaarlijks toekennen van de Nobelprijs voor de Vrede door Noorwegen van belang. De prijs is ingesteld in 1895 en wordt toegekend via het Noorse parlement aan een persoon of organisatie die zich verdienstelijk heeft gemaakt voor de vrede.

Prominente vredesactivisten hebben een inspirerende rol gespeeld als het gaat om een geweldloze ontwikkeling van de wereldvrede. De Indiase vrijheidsstrijder Mahatma Gandhi (1869-1948) is vanwege zijn verzet tegen de Britse kolonisator en zijn politiek tot verzoening tussen hindoes en moslims in dit verband een indrukwekkend rolmodel.

Vredesstudies

Het begrip vredeswetenschappen is als zodanig in de universitaire wereld naar de achtergrond verdwenen. De Stichting Vredeswetenschappen, opgericht in 2004, stimuleert processen van vredesopbouw o.a. door het instellen van bijzondere leerstoelen. Deze leerstoelen betreffen echter een specifiek deelreïn (conflicten, orthodoxie, international business and human rights), maar bestuderen niet een algemene, overkoepelende vredeswetenschap (zie <http://www.stichtingvredeswetenschappen.nl>). Dergelijke vredesstrategieën worden wel bestudeerd door bezetters van gewone leerstoelen waarbij met name genoemd kan worden Jolle Demmers (Universiteit Utrecht) die naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne vooral het belang uitwerkt van de-escalatie en kritisch reflecteert op de inzet van buitenlandse wapens die deze de-escalatie in de weg staan (zie ook het tweegesprek met haar in dit nummer).

Het Vredesmuseum, het Museum voor Vrede en Geweldloosheid, is een virtueel museum en is met tentoonstellingen online en offline actief. Verder zijn informatie en nieuws terug te vinden bij de vereniging Pais en op het mediaplatform www.VredesSite.nl. Dit platform wil uitdrukkelijk geen organisatie zijn die acties entameert.

Verreweg de belangrijkste vredesactoren die uitdrukkelijk ook kennis genereren lijken te worden gevormd door religieuze groeperingen. Een voorbeeld hiervan is de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) die zich met de publicatie *De prijs van de vrede Geweld-*

loosheid in een gewelddadige wereld? (2017) in samenwerking met een aantal wetenschappers rekenschap geeft van de vraag naar de bijdrage van religie aan een blijvende vrede. Ook de Raad van Kerken, een orgaan van 19 kerken en organisaties, laat zich uitdrukkelijk in met vredesvraagstukken. Op hun site, www.raadvankerken.nl, vraagt recentelijk Kees Nieuwert zich als pacifist af of pacifisme nog een actuele betekenis heeft. Hij beantwoordt de vraag positief, onder andere met een pleidooi om een Europees, inclusief Rusland, veiligheidssysteem te ontwerpen dat zicht geeft op een blijvende vrede voorbij de grenzen van de Koude Oorlog.

Niet onvermeld mag blijven de vredesorganisatie Pax (www.paxvoorvrede.nl) die onder meer vredesweken organiseert rond de 21e september, de internationale VN-Dag van de Vrede.

Observaties en perspectieven

Aan bovenstaand, rudimentair overzicht kunnen we enkele observaties toevoegen, uitmondend in enkele nieuwe perspectieven.

- Allereerst deze: van een algemene activistische vredesbeweging is in Nederland geen sprake. Gezien de internationale spanningen is dit wel een urgente zaak, waarbij ook ngo's als Greenpeace, Vluchtelingenwerk.nl, Extinction Rebellion, Milieudefensie en de vakbonden kunnen worden betrokken. Tijdens de komende vredesweek in september zal het mogelijk moeten zijn om hier aandacht aan te besteden.
- Op universitair gebied lijkt een coördinatie afwezig om verschillende kennisgebieden onder de paraplu van vredeswetenschappen bijeen te brengen. De Stichting Vredeswetenschappen zou hiertoe de eigen grenzen kunnen verleggen en ook gewone leerstoelen moeten herbergen waarbij tevens de relatie met gewone burgers en grassroots bewegingen kan worden gelegd.
- Kunstenaars laten ook in deze tijd hun stem horen, met name in hun solidariteit met Oekraïense collega's. Opvallend is wel dat de meer gevestigde instellingen, zoals hierboven genoemd, de kracht van cultuur niet hebben ontdekt en daarvoor in het (wetenschappelijk) onderzoek nauwelijks plaats inruimen.
- Dat de landelijke media zo gefocust zijn op het directe Wij-Zij-strijdtonel en nauwelijks tot geen zicht bieden op alternatieven vraagt om een heroriëntering van wat ik

eerder heb genoemd "het gesloten Geopolitiek Advies Complex". Een transformatie naar een open platform zal ook de media in vredelievende zin beïnvloeden. Het is dan te verwachten dat politici deze transformatie oppakken en zullen nadenken over een geopolitieke Europese vrede en veiligheid in een mogelijk post-NAVO-tijdperk. Het is evident dat klimaatverandering daarin een sleutelrol vervult en dat alle nieuwe miljarden voor bewapening besteed zullen kunnen worden aan de versterking van de positie van mensen en landen die nu in bedreigde omgevingen verkeren.

De betekenisvolle vredesbeweging 1.0 rond de protesten tegen de Vietnamoorlog en de kernbewapening geldt niet als een nostalgie, maar als een inspiratiebron voor een (creatieve) Vredesbeweging 2.0. Dit is een begrip dat vooral door onze Vlaamse zuiderburen wordt gebruikt en wordt gekenmerkt door een keur aan betekenisvolle activiteiten en opinies (zie www.dewereldmorgen.be en www.vrede.be). Op zijn Vlaams gezegd: Nederland heeft nood aan een Vredesbeweging 2.0.

Het gevestigde denken in termen van vrede is onlosmakelijk verbonden met het bestaan van

oorlogen waarvan de kern is weergegeven in het citaat van Elias Canetti waarmee deze bijdrage werd geopend. Kunnen we dit denken op een ander spoor zetten? Dat vrede een werkwoord is dat permanente inspanning vergt omdat we met Hannah Arendt het amor mundi omarmen? Vrede heeft dan geen oorlog nodig om actueel te zijn.

Met dank aan Ellen van der Bruggen, Josien Folbert en Gerrit Jan Westerveld voor hun initiële reacties. Feedback van lezers op bovenstaand artikel wordt door de schrijver zeer op prijs gesteld (giephagoort@asom.org)

Giep Hagoort is initiator van 'Loving Geopolitics Magazine', hoogleraar em. Kunst en Economie aan de Universiteit Utrecht/HKU, cultureel ondernemer en oprichter van ASOM.
Foto Joke van den Berg

Column

Kunst laat zich (ook geopolitiek) niet kooien

Erik Uitenbogaard

Veel kunst spreekt zich uit over zaken die ons allemaal bezighouden. Soms spreekt kunst zich ook nadrukkelijk uit over maatschappelijke kwesties als ongelijkheid, ecologie of kolonialisme. Is deze kunst dan een verbeelding van geopolitiek?

De reikwijdte of de diepgang van kunst kan zonder twijfel geopolitieke betekenis hebben, of deze zelfs betekenis geven. Maar wanneer kan kunst geadresseerd worden als zijnde geopolitiek? Heeft kunst deze betekenis als die zich uitspreekt over een systeem, een land, een persoon, een streek, of zelfs over grondstoffen en mineralen zoals edelstenen en olie? Is kunst geopolitiek als de adressering daarvan het handelen betreft van iemand of een groep mensen die daarmee lokaal, nationaal of internationaal bekritiseerd wordt?

Wat mij betreft kan iedere uiting van kunst min of meer geopolitiek geduid worden. Veel hangt af van de expliciete bedoeling van de kunstenaar en vervolgens hoe het door een

beschouwer ervaren wordt. De stellingname en de kracht van de verbeelding zorgen ervoor dat kunst een geopolitieke lading kan hebben.

Als medewerker van Casco Art Institute kom ik regelmatig kunst tegen die je zou kunnen duiden als geopolitiek. Casco werpt zich nadrukkelijk op voor internationale kunstenaars met een (zelf)kritische blik op vraagstukken in een brede maatschappelijk context. De vraag of deze kunst geopolitiek is wordt daarbij nooit gesteld. Het is wellicht ook weinig zinvol om naar een classificatie te zoeken als het om de zeggingskracht van kunst gaat. De beste benadering is mogelijk om kunst zonder enige begrenzing te ervaren. De tijdloze schoonheid zou gemakkelijk ver voorbij de tijdelijke geopolitieke betekenissen kunnen reiken. Net als de verwondering, de ontroering, de afschuw en de humor. Hoeveel muziek, theater en literatuur was niet in eerste aanleg geopolitiek te duiden en is inmiddels, vele jaren later, nog even sterk zónder die context?

Ook het tegenovergestelde kan kunst teweegbrengen: wanneer kunst zonder expliciete geopolitieke bedoelingen is ontstaan kan zij toch een krachtige inspiratie zijn voor geopolitieke adressering. Ik beveel de website van Casco aan (www.casco.art) om van beide soorten kunstprojecten kennis te nemen. Maar feitelijk kan in elk museum en elke galerie, op elk podium en in elke kunstenaarswerkplaats ervaren worden hoe beweeglijk kunst zich gedraagt en zich ongaarne laat kooien door geopolitiek. Geopolitiek is voor kunst als een kooi voor dieren in de natuur. Het begrenst een leven dat onbegrensd moet blijven.

Erik Uitenbogaard is opgeleid tot communicatievormgever en strategisch manager, en vervult momenteel de functie van Head of diverse Economies bij Casco Art Institute.

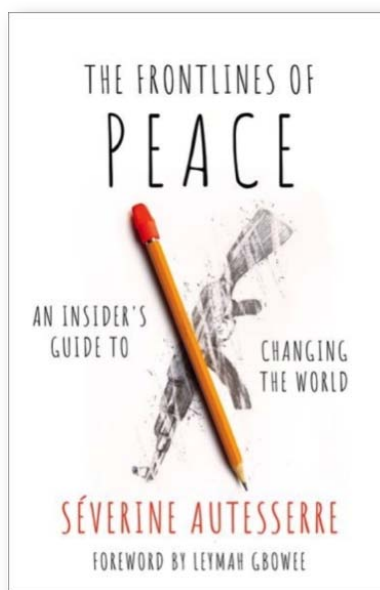
Recensie

The Frontlines of Peace An Insider's Guide to Changing the World

Jacqueline de Jongh - Moolenaar

"Vrede is niet de afwezigheid van oorlog. Het is een deugd, een geestesstemming, het is de dispositie voor goede daden, vertrouwen en recht." Spinoza (1632-1677)

Over de auteur: Séverine Auteserre (*6 december 1976) heeft haar leven gewijd aan het onderzoeken van vredesprocessen. Zij is voorzitter van de vakgroep Politieke Wetenschappen van Columbia University (NY). Lange tijd werkte ze voor internationale humanitaire organisaties. Volgens velen is haar benadering

van oorlog en vrede een 'eye opener'. Ze wordt beschouwd als één van de meest belangrijke denkers op het gebied van vrede van dit moment. Op haar is een van de karakters gebaseerd uit de etnografische, meeslepende studie over macht "Among Wolves" door Timothy Pachirat (*Ethnography and the Immersive Study of Power*, verschenen in 2018).

Volgens Séverine Auteserre (SA) is het recept voor oorlog de volgende Catch 22: het ontbreken van economische ontwikkeling leidt tot geweld en geweld werkt economische ontwikkeling tegen. Dit is gezien in diverse landen over de hele wereld, zoals: Noord-

Ierland, Colombia, Somalië, Oost-Timor en de Palestijnse gebieden.

Het belangrijkste voorbeeld van hoe het ook anders kan is volgens SA de situatie op het eiland Idjwi, gelegen in het midden van het Kivumeer in Congo, vlak bij de grens met Rwanda. Hoewel Congo bekend staat als de 'rape capital' van de wereld heerst op dit eiland duurzaam vrede. Idjwi viel bijvoorbeeld in 2015 niet ten prooi aan de warlord Chance Pay Rusiniki. Zijn strategie van geweld en machtsvertoon faalde. Tegenover de poging om angst en verdeling te zaaien onder de bewoners, bundelden die laatsten hun krachten van laag tot hoog (in die volgorde). De warlord vertrok met de staart tussen de benen en werd op het vasteland gearresteerd.

Wat is het geheim van Idjwi volgens SA? Het lijkt een eenvoudige formule, maar ernaar handelen vraagt een actieve houding van de burgers, grassroot initiatieven, bottom-up besturen in plaats van top down en zo min mogelijk interventies van buitenaf.

De bewoners van Idjwi koesteren met trots een 'cultuur van vrede', die zij ook doorgeven aan nieuwkomers. Alle inwoners worden van jongs af aan opgevoed met het idee bijzonder te zijn en ontwikkelen een sterke lokale identiteit. Een mensenleven is heilig en bloedvergieten is taboe. Kinderen leren geweld te verwerpen en hun cultuur van vrede te beschermen. Pacifisme staat hoog in het vaandel. Andere etnische groepen mogen dit naïef noemen maar het werkt wel, vertaalt SA. In het politiek debat is niet een gewelddadige oppositie de norm. Wie uit de toon valt kan op een vreedzame boycot rekenen.

Natuurlijk zijn er ook problemen op het eiland maar die worden opgelost door lokale groeperingen, zoals vrouwen, ouderen, jongeren, religieuze netwerken en traditionele instituten. Commissies voor vrede en gerechtigheid zijn opgericht onder leiding van geestelijken en leken. Zelfs de twee koningen op het eiland richten zich volgens SA samen op vrede en de handhaving daarvan. Zij houden regelmatig zitting en delegeren de oplossingen naar een groot netwerk van vertegenwoordigers met dezelfde instelling. Door onderling familiebanden aan te gaan blijven de koningshuizen eensgezind met elkaar verbonden.

Volgens SA wordt het eiland gevrijwaard van oorlog en onderlinge strijd door bottom-up

veel potentiële conflicten in de kiem te smoren middels een groot vredelievend netwerk. Niet door politiegeweld, het leger, camera's, wapens, munitie of buitenlandse interventies. De bewoners bewaren zelf de vrede door de inzet van een krachtig netwerk gericht op het onderhouden van normen en waarden van jong tot oud.

De kracht van dit boek is dat het gebaseerd is op de eigen ruime internationale ervaringen en waarnemingen van de auteur. Zij plaatst vooral kanttekeningen bij de internationale interventies door grote organisaties of regeringen. Bijvoorbeeld de interventies in Congo in de periode 2003 tot 2006, waarbij nieuwe verkiezingen en internationale belangen voorrang kregen boven lokale conflictoplossingen. Met haar studie naar het opbouwen van vrede vanuit lokale initiatieven geeft de auteur een unieke kijk op het handhaven van vrede. Mooi door haar eenvoud.

Het inschakelen van de leden van de lokale bevolking bij een Vredesproces is volgens de auteur van essentieel belang.

Om de woorden van Gandhi te memoreren: "All the tendencies present in the outer world are to be found in the world of our body. If we could change ourselves, the tendencies in the world would also change. As a man changes his own nature, so does the attitude of the world change towards him. This is the divine mystery supreme. A wonderful thing it is and the source of our happiness. We need not wait to see what others do."

***The Frontline of Peace
An Insider's Guide to Changing the World***

Auteur: Séverine Auteserre
In mei 2021 verschenen bij uitgeverij: Oxford University Press Inc
Ean: 9780197530351,
Aantal bladzijden: 240

***Among Wolves
Ethnography and the Immersive Study of Power***

Auteur: Timothy Pachirat, 2018
Gepubliceerd in November 2017 bij Routledge
ISBN: 9780415528986
Aantal bladzijden: 192

Jacqueline de Jongh - Moolenaar is advocaat te Sassenheim en onder meer voorzitter van de muziekstichting Liminale.

Loving Geopolitics Young

Redactie: Julia Sira

HKU seminar: What About the World Around You?

In de laatste week van januari en de eerste week van februari heeft het HKU-brede seminar 'What About The World Around You?' plaatsgevonden. In deze twee weken hebben zeventien studenten van de HKU samen van dinsdag tot vrijdag een actieve houding aangenomen om de geopolitiek van onze wereld te onderzoeken. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden aan de hand van een aantal interessante colleges van gastdocenten met bijbehorende verdiepingsopdrachten en een aantal activiteiten die de studenten zelf mochten vormgeven. Deze activiteiten bestonden uit de Wereldstudentenjury, het Lombokonderzoek en het minifestival. Elk van deze activiteiten, evenals de algemene coördinatie en verslaglegging en het regelen van de gastcolleges, werd uitgevoerd door een van de vijf studententeams. De studententeams werden begeleid door een van de vijf studententeamleiders.

De studententeamleiders die de teams hebben begeleid zijn Lars Wandel, Chayene Feron, Jeroen Rademaker, Raëlle Steen en Julia Sira. Wij zijn allen tweedejaars Kunst en Economie studenten aan de HKU. In november 2021 werden wij benaderd door Giep Hagoort, initiatiefnemer van het seminar. Hij vertelde dat hij graag het onderwerp 'geopolitiek' bekender wilde maken bij HKU-studenten en dit in de vorm van een seminar wilde doen. Hij vertelde over een opzet van interessante activiteiten die mogelijk in deze twee weken plaats zouden kunnen vinden. Vervolgens werd ons gevraagd of we wilden meewerken aan het organiseren van het seminar en of we tijdens het seminar elk een eigen team van studenten wilden be-

geleiden. We reageerden allen enthousiast: "ja!"

Van november tot februari kwamen we regelmatig bij elkaar. Nadat we hadden besloten welk team we ieder wilden begeleiden, konden we gedeeltelijk individueel verder met de voorbereidingen. Zo ging Lars aan de slag met het organiseren van de gastcolleges, Chayene met de eerste voorbereidingen voor het festival, Jeroen met de communicatie met De Voorkamer waar het Lombokonderzoek zou plaats vinden, Raëlle met het regelen van locaties en de communicatie met de studenten die het seminar zouden gaan volgen en Julia met de voorbereidingen van de Wereldstudentenjury en het maken van het werkboek.

Twee keer per maand overlegden we met Giep om de voortgang van de voorbereidingen te bespreken en eventuele veranderingen - zoals de corona-maatregelen - te verwerken in het seminarprogramma. Op 25 januari was het eindelijk zo ver: de eerste dag van het seminar. Op de Oudenoord locatie van de HKU waren we al vroeg aanwezig. Samen met Giep troffen we de laatste voorbereidingen en kwamen de studenten rond 09.30 uur de collegezaal binnen. De ochtend werd gevuld met kennismakingen en een interessant gastcollege van Rami Ramou. Rami is een Syrische vluchteling die nu een verblijfstatus heeft. In de middag kwamen de teams samen en bespraken de studententeamleiders de aanpak voor de komende twee weken met hun studenten. Vanuit een enthousiaste samenwerking hebben de studenten het seminar grotendeels zelf vormgegeven en zo een onderzoekende houding ontwikkeld in de zoektocht naar wat geopolitiek is en wat dit voor elke student betekent.

NB Over het geopolitiek HKU-seminar heeft Giep Hagoort een persoonlijk verslag geschreven onder de titel "Het Amor Mundi van kunstvakstudenten" http://www.asom.org/Documenten/Verslag_HKU_SeminarLAB_What_about_the_world_around_you.pdf

1 februari 2022 in De Voorkamer tijdens het Lombokonderzoek. De studenten deden onderzoek naar de interactie tussen (mensen met) verschillende culturen in de Utrechtse wijk Lombok.

Studenten over Vrede

Niemand is geboren met haat voor een ander. Mensen leren om te haten om allerlei redenen. De kleur van de huid, de religie, achtergrond of denkwijze... Het is iets wat ons onderscheidt van een ander. Maar is dit niet juist wat het leven mooi maakt, dat iedereen anders is en

wat we daarover van elkaar kunnen leren? Want een wereld waarin iedereen hetzelfde is, is toch ook niet interessant...

Maar als iedereen kan leren om te haten, kunnen we ook leren om lief te hebben. En het moment dat iedereen leert meer lief te hebben dan te haten, op dat moment zal er vrede heersen op deze aarde.

- *Chayene, 20 jaar*

In het kort is vrede voor mij: normaal. Klinkt raar, vind ik ook. Ik begon pas echt te begrijpen wat vrede was toen Oekraïne werd binnengevallen. Het doet me denken aan een belangrijke zin voor mij die ik heb leren kennen door muziek: "You never really know what you got, 'till it's gone." Anders gezegd: je weet niet wat je echt hebt, tot je het kwijt bent. Voor de hand liggende voorbeelden zijn overleden familieleden. Na hun dood begrijp je pas wat hun aanwezigheid betekende. Daarom denk ik ook dat ik vrede niet zal begrijpen, aangezien het in ons land nog vrede is.

- *Charles (niet zijn echte naam), 21 jaar*

Julia Sira studeert Kunst en Economie aan de HKU en was studententeamleider tijdens het seminar *What about the world around you?*

LOVING GEOPOLITICS MAGAZINE

Jaargang 1

NR 1
zomer 2022

Kernredactie: Hanke Drop, Nelly van der Geest en Giep Hagoort.

Eindredactie: Hanke Drop

Vormgeving: Erik Uitenbogaard

Verspreiding: digitaal

Abonnee worden via: [Opgaveformulier](#)

Contact: post@lovinggeopolitics.nl

Website: www.lovinggeopolitics.nl

Teksten mogen met bronverwijzing worden overgenomen voor niet commerciële doeleinden.

Het volgende nummer verschijnt in december 2022

Foto cover: via internet onder verschillende bronvermeldingen.

Een Wereldburgerjury in de eigen organisatie?

Ook voor studenten

Wereldburgerjury's (als opvoering) vormen een prima manier om binnen de eigen organisatie geopolitieke kwesties te verkennen en met elkaar hardop na te denken hoe je als gewone burger je kunt verhouden tot dergelijke, vaak complex aandoende kwesties.

De gang van zaken binnen de Wereldburgerjury is gebaseerd op de meerstemmige inbreng van betrokken medewerkers. Vooraf formuleert een voorbereidingsteam de aanklacht en verdeelt het de rollen van aanklager, verdediger, getuigen en het publiek. Een jury wordt bij de opvoering ter plekke gevormd

Duur: voorbereiding 1 dagdeel; Wereldburgerjury (met meerdere mensen uit de organisatie) 1 dagdeel.

Voor het middelbaar en hoger onderwijs behoort een speciale Wereldstudentenjury tot de educatieve mogelijkheden.

Wij, de kernredactie, ondersteunen je graag. Heb jij en/of heeft je organisatie belangstelling? Neem contact met ons op via post@lovinggeopolitics.nl

Agenda 2022 tweede halfjaar

- **Dinsdag, 28 juni**
publicatie Loving Geopolitics Magazine, Nummer 1, Jaargang 1
- **Woensdag 21 september**
Internationale VN Dag van de Vrede, diverse activiteiten, www.vredesmuseum.nl
- **September**
Start serie podcasts Loving Geopolitics
- **Vrijdag 23 september**
'Naar een NL Vredesbeweging 2.0?' Tafelgesprek met lezers naar aanleiding van het artikel van Giep Hagoort in deze editie van Loving Geopolitics Magazine. Aanvang 15.00 uur, locatie in Utrecht. Deelname op basis van een vrijwillige bijdrage. Aanmelden via: post@lovinggeopolitics.nl
- **December**
Publicatie Loving Geopolitics Magazine, Nummer 2, Jaargang 1

LOVING GEOPOLITICS MAGAZINE

Actualiteiten

- Het is nog te vroeg voor [Bert Koenders](#) om als nieuwe voorzitter van de Landelijke Adviesraad Internationale Vraagstukken een persoonlijk statement af te leggen inzake de oorlog van Poetins Rusland tegen Oekraïne. Dit laat hij weten aan de redactie van Loving Geopolitics Magazine die om zo'n statement had gevraagd.
- Minister [Robbert Dijkgraaf](#) van OCW ziet voor zichzelf geen rol weggelegd voor het aanpassen van het hoger onderwijs aan de geopolitieke realiteit, zoals tot uiting komend in klimaatverandering en geopolitieke spanningen. Deze reactie ontving Giep Hagoort die een gesprek hierover met hem had aangevraagd. Aan dit gesprek zouden volgens Hagoorts idee ook studenten kunnen deelnemen van zijn HKU-seminar *What about the world around you?* De minister verwijst naar hogescholen en universiteiten die primair verantwoordelijk zijn voor de inhoud van hun opleidingen.
- Op woensdag 21 september 2022 wordt ook in Nederland de [Internationale Dag van de Vrede](#) gevierd. Deze dag is door de VN ingesteld en is een wereldwijde dag die oproept tot wapenstilstanden en geweldloosheid. Door de oorlog van Poetins Rusland tegen Oekraïne krijgt deze dag nu extra betekenis. De NL-vredesorganisatie Pax organiseert een vredesweek van 17 t/m 25 september met als thema [Generatie Vrede](#) www.paxvoorvrede.nl (gh)
- Loving Geopolitics Magazine start samen met Anette van der Aa een geopolitieke podcast. Vanaf september verschijnt een vijftal podcasts met elk een thema: Nederland in Europa, en Europa in de wereld; Geopolitiek, klimaat en voedsel; de NL-Vredesbeweging; geopolitiek in het hoger onderwijs; en kunst en geopolitiek. Vaste gesprekspartners zijn Pim Rooymans en Giep Hagoort en in wisselende samenstelling redactieleden, schrijvers en lezers van ons Loving Geopolitics Magazine. De lezers zullen op de hoogte worden gesteld van de precieze beschikbaarheid van de reeks.

FIJNE ZOMER!

